Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Vestjyder

fortæller

VESTJYDER
fortæller

LIONS FORLAG . VARDE
1971

INDHOLD:

Omkring torvet i Varde
af fhv. statsminister Erik Eriksen 9

Vestjyderne og naturen
af overlærer J. Hedegaard Christensen, Skjern 14

Varde toldsted
af toldforvalter Søren Berthelsen, Varde 19

En dramatisk jordemoderhentning i Ribe
af husmand og lærer Vagn Madsen, Bramming Hovedgård Mark 26

En oplevelse i ungdommen
af fhv. lærer O. Myrthue Hansen 29

Ambe 19-239
Kriminalstudie af Ludvig Murtfeldt 33

Drengeliv i årene omkring 1920–25 i Varde
af fhv. stadsskoleinspektør V. Agerschou 39

Møde med Jørgen Bukdahl
af forfatteren Ulf Gudmundsen, Fanø 42

Korte træk fra en vestjydes liv
af dansk-sydafrikaneren N. Thuesen, Illebølle 47

Vestjyder i fest og sorg omkring århundredskiftet
af fhv. landpost Hans Peter Hansen, Lunde 54

Skibsvrag ved Skallingen og Blåvand
af strandfoged Hans C. Jensen 60

Sidste store sejlskib på Varde Å inden Tarphagebroen blev bygget
af Henrik Poulsen, Esbjerg 63

Klip fra en gammel scrapbog 64

Tækkemænd
af bibliotekar Lauritz U. Christiansen 74

»Erindringer« fortalt for slægt og venner
af H. J. Weis, Sønderskov Teglværk 76

Denne bog er sat med Permanent på Intertype, trykt på E masse papir fra DFP. – Redaktion: Flemming Hammershøj, Thyge Clausen og Arne Rechter. – Omslagstegning af Olaf Bak. – Trykt i Rechters Bogtrykkeri, Varde. – Bogbinderarb.: Varde Bogbinderi.

FORORD

I Vestjylland er sansen for rangspersoner lidet udviklet; de gyldne kæder kan stråle nok så mageløst, uden at deres bærer dog tør vente sig at skue bøjede rygge og anden servilitet.

Her måles efter en strengere alen, det er den indre gehalt, det kommer an på. »Er han noget værd?« lyder spørgsmålet, og den guldtressede kasket er til ringe nytte for den, der ikke har skudsmålsbogen i orden efter denne vurdering.

Omvendt kan den, der har vundet vestjydens hjerte, da glæde sig over en sjælden trofasthed.

På denne baggrund er det så helt naturligt, at forfatterlisten også omfatter en fynbo: fhv. statsminister Erik Eriksen, thi få har vel som han vundet tillid blandt sine vælgere.

Og selskabet, han er kommet i, kan han nok være bekendt: det er gode, vestjyske folk, der her bringer beretninger fra deres liv og virke på egnen.

Disse vore bidragydere er vi megen tak skyldig. Denne syvende årgang vil ikke blot være sine forgængeres lige derved, at den vil bringe glæde til mangen forventningsfuld læser; også denne gang vil bogens overskud ubeskåret finde anvendelse til klubbens hjælpearbejde.

OMKRING TORVET I VARDE

Af fhv. statsminister Erik Eriksen

På væggen overfor mit skrivebord hænger et billede, jeg sætter megen pris på. Det er Holbaks motiv fra Varde kirke og dens nære omgivelser, og det leder tanken til torvet i Varde.

Billedet har jeg fået af mine tidligere vælgere i Vardekredsen ved en festlig milepæl, og det har undertiden opmuntret mig til endnu et »bette nøk«, når det trak op til uro i den politiske andedam.

Maleriet har givet mig lyst til at skrive lidt om Varde torv og det folkeliv, der tidligere udfoldede sig omkring byens midtpunkt.

Torvet i Varde er med sine toppede brosten et af de smukkeste i landet. Frederik den VII folkekær troner nu i ensom majestæt befriet for tidlige tiders »underjordiske« naboskab.

Man kan heller ikke påstå, at de ligefrem klædte hinanden, de to.

Varde er en driftig by med gågade, som er god, parkeringsfolde og alskens moderne automatik, der vel er nyttig, men ikke altid lige køn i bybilledet, som jeg har kendt det.

Blev torvet ryddet for parkering af biler, eventuelt pyntet op af Nielsens Planteskole, ville det klæde det selv og dets omgivelser.

Husene omkring torvet, både gamle og nye, falder godt ind i helhedsbilledet. Den gamle kirke, bankbygning, hoteller, forretninger, rådhus osv. fylder deres naturlige plads. Hele denne ærværdige perlerad gæstes af levende mennesker i stort tal. Jo, det gamle torv, menneskene omkring det, fastboende og gæster var (og er) i min bevidsthed noget for sig. »Søren å æ torv«, Sillasen, hotelejer Kr. Pedersen, Arthur Knudsen o. m. a. var markante skikkelser uden forloren lyrik og pynt.

De var realistiske i deres forhold til mennesker og begivenheder, men også i god forstand livsbekræftende og muntre.

Vestjyder ser deres folk an. Man accepteres ikke ved det første besøg, – ligegyldigt hvem man er.

Da den daværende kronprins Frederik og kronprinsesse Ingrid i sin tid besøgte Varde, forklarede en gammel vardenser mig, at det var jo meget godt, det var et par flinke, unge mennesker, men han ville trods alt hellere have haft »de gamle selv« som gæster.

Vestjyder er naturligt forbeholdne overfor fremmede, giver heller ikke

deres bifald til kende, selvom de synes godt om et foredrag eller en tale »Det kunne have været værre« er den største kompliment, jeg har kunnet drive det til. Også efter at jeg var blevet kendt og accepteret.

Som ny mand i kredsen skulle jeg præsenteres for en gammel gæstgiver, som kun blev kaldt Knud.

Det var en bestemmelse, redaktør Niels Jensen, (kaldet Griffel) havde truffet. Besøget skulle finde sted om formiddagen. Om eftermiddagen skulle vi gæste pastor Andreassen I Ho.

Nu med årenes og erfaringernes afstand – kan jeg godt se balancepunktet . . .

Knud havde i sin lille restauration et meget stort fotografi af I. C. Christensen. »Hvad synes du om det?«, spurgte han mig. Veltalende forklarede jeg, at jeg syntes ualmindelig godt om det . . .

»Nå, det gør du«, replicerede Knud, vendte fotografiet, så bagsiden kom til at vende udad, og på den var der en tegning af – en meget stor ræv. – »A synes nu bedst om ham fra denne side«, var Knuds kommentar.

Det var stille, men dybt vand for en fynbo – dengang.

Søren Christensen, Centralhotellet, (Søren å æ torv) var ved siden af sin hoteldrift hesthandler i stort format.

Når han viste sig i døren iført kørekappe eller pels, egespiret over venstre arm og kørepisken i højre hånd, var han en af de flotteste skikkelser, jeg mindes at have set.

»Vil I handle eller have en hest?« Første gang, jeg hørte Søren spørge således, forstod jeg ikke spørgsmålets indhold, men realiteten var ganske enkelt den: Vil I handle om prisen, må I selv tage ansvaret for handelen og de følger, som kan flyde deraf; men vil I betro mig at levere en hest og bestemme prisen, så kan I bagefter sige, om I er tilfredse eller ej. Er I ikke tilfredse, går handelen tilbage.

Det var redelig tale og fair behandling.

Søren mønstrede sine heste på torvet, og så standsede al anden trafik. Man gjorde holdt og så på.

Måske er det sentimentalt, men hestene faldt nu godt ind i torvets rammer. Og gnister sprang fra mødet imellem hestesko og brosten.

Søren og Christiane sørgede godt for deres gæster – også på de kødløse dage i besættelsesårene!

Sørens interesser var handel og hoteldrift. Kunstneriske eller litterære ambitioner kokketerede han ikke med.

Aug. Tørsleff malede et fortræffeligt billede af ham, men Søren selv

var ikke helt tilfreds med det, fordi en vorte på den ene finger var blevet for fremtrædende.

Tørsleff betroede mig senere – da jeg selv sad model for ham – at det havde været intet mindre end en rig oplevelse at male Søren å æ torv.

De var noget for sig selv, disse folk omkring torvet. De var menneskekendere. Og kunne holde mund! Hellere holde mund end fare med løs snak!

De var – som sagt – ikke af mange ord. En bankdirektør fra et sted omkring torvet sendte mig som afskedsgave en flaske snaps og 1 kg kaffe. Det var ord nok! Det var vestjysk. Jeg ville have skammet mig, hvis jeg ikke havde forstået det . . .

Sillasen på torvet var bl. a. kendt for sine blankpudsede træsko og sin store gæstfrihed. Dertil øvede han i sine velmagtsdage en art sjælesørgergerning. På sin måde. Han kunne tale ironisk til mennesker, hvis de havde været naive eller udvist mangel på omtanke, men at yde hjælp var ham magtpåliggende – ofte mere end rimeligt var.

Kr. Pedersen byggede Hotel Varde. Hans spor findes også andre steder i byen, men Hotel Varde var hans livsværk.

Han var ikke fagmand i dette ords egentlige betydning, men han havde håndelag for så at sige alt, hvad han foretog sig.

Heller ikke han var en mand af mange ord. Stilfærdig, men med sindets og viljens styrke. Når jeg ankom, lå der altid på mit værelse en god cigar. Det var Kr. Pedersens obligate velkomst til mig.

Han sørgede for fred og ro for en træt politiker. »Er du her, eller er du her ikke?«, var hans spørgsmål. Resten klarede han.

Hotel Varde var jægernes samlingssted. Ofte har jeg været inviteret til jægerstuen. Vel, det var ikke »Boganis Jagtbreve«, vi gennemgik. Det var absolut jordnære problemer, spændende fra episoder under jagterne til lokale forhold og politiske drillerier.

De skiftende borgmestre og byrådsmedlemmer fik deres nummer på karakterskalaen. Også »Vestkysten« måtte stå for skud.

Enighed var i det hele taget ikke det mest fremherskende karaktertræk. En kendt jæger i den lille kreds blev en gang ved en given lejlighed så vred på nogle af sine jagtfæller, at han demonstrativt gik ud i en af plantagerne og skød sine to elskede støvere . . .

De skulle åbenbart befries for omgangen med jagtkammerater, som i hvert fald den dag ikke faldt i hans smag. – Tandlægen, som var radikal (uden at vide det, påstod man), var meget betænkelig ved udsigten til en

afgørende handling, dvs. et kommende møde med den vrede mand og foreslog samtale og mægling, men købmanden, der var konservativ, ville ikke have mægling ved enhver lejlighed.

Man kunne i det hele taget – hvis man havde evne til at lytte – gøre fine iagttagelser. Det var sandelig vestjysk sind, som også er dansk sind, folkesind, der lå bag ordene. Det var ikke lutter besindighed og given sig tid, det var ofte temperament, karakter og personlighedsfylde.

Jeg har nævnt dr. Knudsen, kendt af det hele torv og langt udenfor. En herlig bulderbasse af en læge.

Under en af mine første valgkampe pådrog jeg mig en alvorlig halslidelse og blev rigtig dårlig i toget, hvor forøvrigt mine to afdøde venner, Poul Sørensen og Axel Møller forgæves søgte at hjælpe mig med råd og dåd. Jeg måtte derfor ved ankomsten til Varde konsultere dr. Knudsen. Han betragtede mig lidt hånligt og forbød mig al omgang med tobak og spiritus indtil videre. »Patienten Danmark« brummede han med en åbenlys hentydning til en af vore lidt banale valgplakater, (så ved de ældre besked). Hjem i seng, men kom hver dag efter konsultationstid, lød den lægelige ordre. Der viste sig dog hurtigt lyspunkter. Allerede andendagen blev doktoren meget optaget af sin egen beskrivelse af en bestemt portvin, han havde nogle flasker af, og som absolut skulle smages. Jo, men indvendte jeg, jeg har jo forbud imod tobak og spiritus, min hals . . .

»Har jeg sagt det? Det er en af dine fejl«, sagde han, »at du er for tilbøjelig til at tage alt bogstaveligt. Når jeg byder dig en cigar, må du naturligvis ryge og slappe af. Hvad anser du mig for . . .«

Vi fik adskillige gange nogle hyggelige timer med både tobak og et glas. Og jeg blev rask.

Dr. Knudsen kunne have højest særprægede meninger om såvel situationer som mennesker. »Der findes ikke noget ringere parti end dit . . . Men selvfølgelig får du min stemme, det er nu udelukkende, fordi jeg kan li' dig!« – Politik er jo heldigvis ikke logik!

En gang advarede han mig mod en kendt mand i byen, som jeg satte pris på, og det faldt altså ikke i god jord hos doktoren. »Jeg siger dig: Pas på ham! Der er ikke en ærlig knogle i hans krop. Jeg ved det, for jeg er hans læge«.

Punktum. Diskussion slut.

Han var en af mine bedagede venner. Jeg holdt oprigtigt af ham.

Således ser jeg for mig nogle af de fastboende omkring torvet i Varde.

Men naturligvis kom der mange gæster til torvet, og jeg har aldrig noget

sted i landet fundet en lignende samhørighed imellem land og by som i Varde. Man kendte hinanden og støttede hinanden. Klokkeringningen fra kirkens tårn blandedes med pattegrisenes vræl og skrig fra den daværende grisehal.

Der var på en gang alvor og eftertanke og hverdagens underfundige blink i øjet. Det var det store, frivillige fællesskab, der smeltede sammen i torvets melodi.

Som handel var noget dagligdags, kunne et spil kort også være det. Voldgift i sager vedrørende handel med husdyr endte undertiden ved kortbordet. Dagen havde bragt afgørelsen – omend ikke altid fred. Nu måtte morgendagen sørge for sit. Alvor og gammen havde indgået en organisk forbindelse. »Et jævnt og muntert virksomt liv på jord . . .«.

Jeg har ikke tal på døgnets lyse timer i Vestjylland. Men eksemplet og iagttagelserne i de mange år, jeg virkede der, lærte mig nødvendigheden af at gå sine egne veje for at bevare personlig frigjorthed og alligevel føle sig rodfæstet.

Jeg bekender min uforandrede kærlighed til torvet i Varde, egnen og dens mennesker og det vestjyske sind. De har hver for sig – og på områder, som slet ikke er nævnt i disse linier – givet mig stærkere erindringer end så meget andet, tilsyneladende større og rigere i mit liv.

VESTJYDERNE OG NATUREN

Af overlærer J. Hedegaard Christensen, Skjern

Vestjyderne er naturglade i dag, sådan som man nu er det i Danmark af 1971, hvor man kigger sig om med gridske blikke for at finde en mulighed for udnyttedse af den stadig rigeligere fritid. For så vidt ligger de på linje med det øvrige Danmark, idet det store flertal er enige om, at udsigten fra parkeringspladsen eller dens allernærmeste omegn er så langt den skønneste. Ikke desto mindre – – den æstetiske side af sagen bliver tilgodeset, haverne blomstrer som aldrig før, villahaverne og bondehaver svælger i stauder, »eksperter« dukker op her og der, den lille kålgård hører en svunden tid til.

Selv naturhistoriske foreninger driver vi det til herovre med videnskabeligt tilsnit. Dog er der immervæk længere mellem dem end i den øvrige del af riget. Det gør måske heller ikke så meget. Så er der til gengæld nogenlunde rigeligt med natur og – o fryd – mindre rigeligt med mennesker ind imellem.

Også fredningstanken vinder frem hos os. Her må det dog siges, at de 99% af jordejerne stritter bravt imod, så godt de på nogen måde formår ud fra Anton Berntsens velkendte verslinje »Hwa nøt er'et te?«.

Må jeg i denne forbindelse lægge en beskeden krans ved mindet om Ingeborg Kristiane Rosenørn Teilmann, frøkenen på Nørholm, der i 1913 på eget initiativ lod den 700 tdr. land store Nørholm hede frede. Hun var i sandhed forud for sin tid. Det hedder i fredlysningsdokumentet: »Arealet skal bevares i sin naturlige tilstand som et billede af de store hedeegne, der i tidligere tider omgav herresædet Nørholm«.

Ingen vil bebrejde frk. Rosenørn Teilmann, at hun ikke tog naturens foranderlighed, dens evige dynamik, med i sine betragtninger. For det gik jo her som mange andre steder sådan, at heden sprang i skov. Birk, eg, røn og nåletræer indvandrede eller er i færd med det, I dag har området pletvis skovkarakter. Når det næste halve århundrede er omme, vil det være sammenhængende skov.

Det har det sandsynligvis også været engang. Mange steder på egnen liggere endnu i moserne de gamle stød af skovfyr, om hvilke præsten i Ansager i sin beretning til biskop Bloch i Ribe 1766 siger, at de henligger »skiøre, mudderrige og rådne«. Men i dag, 200 år senere, ligger de der stadigvæk i samme brøstfældige tilstand – eller er det måske andre, der ved tørvegravning i mellemtiden er bragt for dagens lys, som vi nu ser?

En ting er givet: Der har engang stået fyrreskov her – med mange ege ind imellem, hvis rester jo også findes, og hvis efterkommere vi stadig har for øje i de fattige rester af urskoven, egekrattene. På den dyrkede jord, hvor det må formodes, der også har stået træer, har menneskehænder forlængst fjernet disse hindringer for plov og harve.

Hvorfor begyndte træerne de første år af 1900-tallet at indvandre på Nørholm hede? Fordi den frie kreatur- og fåredrift her som andre steder ophørte omkring århundredskiftet. Kvæget skulle nok holde de spæde træer nede. Hertil kommer, at gran og fyr, der blev indført i større stil siden midten af 1800-tallet, spreder sig ved selvsåning voldsommere end noget af de hjemlige træer. Problemet er der overalt, hvor man i Jylland ønsker at bevare en hedestrækning som sådan.

Det gamle, traditionelle, vestjyske syn på naturen er præget af Oehlenschlægers linje »Alt nyttigt skal gennem munden gå«. Det var for så vidt forståeligt, som vi nu engang herovre har fået tildelt den fattigste del af jorden. Vi måtte holde hus med Guds gaver, for at det kunne løbe rundt, men vi lærte jo efterhånden at hjælpe Vorherre lidt hist og her. I dag har billedet visselig ændret sig. Den gamle skepsis over for den rene naturiagttagelse uden skelen til tegnebogen – – sidder dog godt fast.

For få år siden var vi – vel 20 mennesker – en meget tidlig morgentur på Borris hede, hvor vi så og hørte urkokkenes parringsspil, rådyr og harer sås i stort tal, oven i købet Mikkel ræv lod sig se m. m. Bagefter kom højdepunktet, morgenkaffen på kroen. Herunder faldt fra en af deltagerne bemærkningen: Ja, kaffen fik vi da!! Så havde han fået luft. Det fik Jeppe Aakjær også, da han sang: Mit hjerte skælver af glæde, blot duggen dynker et strå.

Nej, man holdt sig gemenlig på det jævne med enkelte undtagelser som f. eks. bondedrengen Christen Raunkiær af den kendte slægt fra Lyhne. Han endte som professor i botanik ved Københavns universitet.

Hvis en vestjyde af i dag som undertegnede, for hvem det at færdes i naturen ikke er en adspredelse, men en livsnødvendighed, skal forsøge at finde noget karakteritisk for vor landsdel, da kunne man passende ty til Henrik Ibsen med en smule omskrivning: Stort har vi mistet, men stort vi fik. Heden med sin dyreverden er nu for størstedelen borte, for mange unge mennesker vist nærmest et litterært begreb. Man har læst Hosekræmmeren i skolen, og man kan synge nogle Blicher- og Aakjærsange. Men hvis der ikke ligger et vist mål af realiteter bag poesien, så bliver digterværkernes værdi til syvende og sidst temmelig problematisk.

I 1936 ynglede hjejlen et par km vest for Brosbøl kro. I dag er heden på stedet forvandlet til højt bjergfyrkrat. På samme tid var der en stærk bestand af urfugle på Sønder Vium hede. I dag ligger der 50 veldrevne landbrug. I Forumlund syd for Varde Søndre Plantage er billedet det samme. Her optrådte midt i trediverne regelmæssigt en flok på ca. 12 urhaner om efteråret, der var sande mestre i at holde sig uden for jægernes rækkevidde. Nu er det hele opdyrket, og det par lyngtotter, der er tilbage ind mod plantagen, er i alt fald ikke tilstrækkeligt til at holde på en urfuglebestand. Situationen er en lignende mange andre steder.

Klitterne har vi jo stadig, og gennem grundspekulationen har de tilmed vist sig i stand til at skæppe i tegnebogen i en målestok, som man engang ville have forsvoret. Stranden er der – og havet, ja vist – men så er vi kommet til det allestedsopdukkende forureningsproblem, og det bedes man orientere sig om andetsteds. Der er al mulig grund til det!

Men det store, vi fik? Hvad er det? Jeg tænker på vore vestjyske skove, plantagerne. Vist forstår man Aakjær, når han skælder ud over prøjserskovene, der jo dels er indført fra det land Prøjsen, dels har en umiskendelig tilbøjelighed til at placere træerne i snorlige, paralelle rækker, hvilke sidstnævnte prøjserne også siges at nære en svaghed overfor.

Men prøv at køre – eller kunne du tænke dig for en gangs skyld at gå – igennem en af de store, gamle plantager. Måske i sol efter en byge, luften ozonrig som ingen andre steder, duekurren og drosselsang. Måske du kommer til samme resultat som en ikke ukendt franskmand kom til engang for et par hundrede år siden: Aldrig har jeg tænkt så meget, eksisteret så fuldt, levet så meget, været så helt mig selv, om jeg må sige, som på de ture, jeg gjorde alene og til fods.

Det er i øvrigt velkendt blandt forstmændene, særlig i klitplantagerne, at førbemeldte prøjsere træffes langt oftere i skovensomheden end vi, der har guldet lige uden for vor dør.

Jo, Danmark, Vestjylland især, er blevet et andet, på heden som på sandet, ved de mange små nøk. Lad så være, at der er plantageområder hist og her, som man kunne ønske borte, en lyngklædt bakke, man gerne ville have bevaret, en vældig strandeng, hvor den elendige, lille bjergfyrsenklave virker så malplaceret, at man griber sig til hovedet, hvad har manden tænkt på (Værneengene)? Vi fik dog ly og læ, ren luft at indånde og plads for en ny, rig dyreverden, der spænder fra kronhjorten til fuglekongen. Dyrene kunne nok selv finde frem til herlighederne.

Den rigtige, vilde nåleskovs bundflora finder også hertil, efterhånden

som træerne bliver af virkelig format og tyndes ud, så lyset finder vej til skovbunden. I dag finder vi linnæa og vintergrønarterne mange steder i Vestjylland, hidbragt med fuglene fra Skandinaviens fjelde. Vi skabte mulighederne, så klarede naturen selv resten. Et spændende skuespil at overvære.

Ganske særlig skal det anbefales den naturglade vestjyde, eller hvem der ellers kommer herover, at fordybe sig i det område, som forfatteren Poul Hansen benævner »firkanten«, dvs. landet mellem disse fire hjørner: Ringkjøbing (Geodætisk har ikke j, men de vil jo vist gjerne havde det med deroppe), Brejning kro, Holstebro og Vemb. Lad hermed hans bog være anbefalet på det bedste: »Fra ødemarker til storskove«. Der er virkelig f.eks. på strækningen Vemb – Vind – Ørnhøj udsigter, der leder tanken hen på fjeldnaturen længere nordpå.

Nå, godt ord igen! Vi skal jo alle være her, både den, der ser sig glad i en broget, mangeblomstret eng, og den, der – som Achton Friis beretter om en brav vestjyde – erklærer, at et stykke blank, sort plovjord med pæne, parallele furer er det herligste syn, han kan have for øje.

VARDE TOLDSTED

»Der var engang«.

Af fhv. toldforvalter Søren Berthelsen, Varde.

»Eventyrets land«. Her samles vestjysk natur i de reneste linier – den bedste strand, tårnhøje klitter, milevide sand- og hedeflader, umådelige eng- og plantagearealer, Fiilsø, Tipperne og Værnengene med en eventyrlig fauna.

Eventyrland for turister, jægeren og lystfiskeren.

Varde er en ældgammel by, men uden gamle huse. Blandt landets byer én af de ældste. Ved store brandhærgninger er byens gamle tildels stråtækkede huse forsvundet.

Hvor Varde nu ligger, har der sikkert boet mennesker lige fra oldtiden, men det er ikke muligt at sige noget om, hvornår Varde er blevet købstad dvs. by med eget tingsted. Dog vil det ikke være forkert at sige, at Varde blev købstad i 1442. I det år fik byen sine første købstadsprivilegier, men en købstad var byen forinden. Byens 500 års jubilæum som købstad fejredes ved en storstilet fest i tre dage med besøg af kronprinsparret.

Der findes fra det 12. århundrede to former for navnet Varde, nemlig Warwath og Warvik. War er det samme som Ore = udyrket, sandet eller gruset strækning.

Wath vil sige vadested. Wik betyder vig.

Hvor Varde å skærer hovedlandevejen, ligger Varde toldsted.

Toldkamret er en stilren to-etagers gulkalket bygning med pyntelige hvide stafferinger over indgangsdør og nederste vinduer bygningen rundt.

Toldkammerbygningen er opført 1863 af en bygmester Rosengård på pilotering af svære polske granstammer, ligesom loft mellem etagerne adskilles med ½ alen svære bjælker.

Efter præliminæreksamen og handelsskoleeksamen på den gamle skole i Lundgade – nu Sinesminde – blev jeg i marts 1908 af daværende toldforvalter Hoffmann, under dennes søn, fuldmægtig Hoffmanns, indkaldelse til aftjening af militærtjeneste – antaget som midlertidig medhjælp på toldkontoret.

Mit første arbejde var at regne med rigsdaler og skilling og omsætning til kr. og øre. Det voldte besvær i begyndelsen, men de gamle toldere havde jo mange års erfaring i beregningen, så det kom jeg ved deres hjælp hurtigt over. Først efter den nye lovs ikrafttræden, den 1. januar 1909, gik man over til beregning i kr. og øre og fra pund til kilogram.

Fra toldbodbygningen havde man dengang vidtstrakt udsigt til grønne enge med græssende kreaturer, heste og får og imellem dem mange spankulerende storke. Også byens badehuse ved jernbanebroerne, kunne man holde kontrol med, når det hvide flag og dannebrog skiftevis gik til tops for henholdsvis pige- og drengebadetider.

Engene strakte til helt op til nuværende Enghavevej – før Hotel Phønix blev bygget på hjørnet ud til Storegade. Senere nedrevet som plads for automobilservice og benzindepot.

Imellem toldekspeditionerne kunne jeg liste over gaden ned til åen og lægge fiskestangen ud og være heldig senere at hente gevinst af aborre, skalle eller ål. En enkelt gang en pæn stalling med spyflue som madding.

En oplevelse var det ved sommertid at se lange ekshatog med et halvthundrede vogne forspændt to damplokomotiver komme nordfra med cirkus til byen.

På den anden side den gamle bro lå restaurationen »Skandinavien« med keglebane, som afbenyttedes flittigt af byens borgere.

Langs den uhygiejniske muddergrøft på vejen til banegården lå to store tømmerlagre. Vestfor broen ligeledes vidtstrakte enge, som med oversvømmelse ved vintertid benyttedes flittigt af skøjteløbere, som jævnligt hentede sig en »lårgaje«, når der skulle springes over de mange lumske grøfter og udløb.

Der kunne være travlt på toldboden, når store kløpperkasser fra Hamborg med manufakturvarer og eduordhallekasser fra Lübeck med isenkram skulle fortoldes. Alle mand var i arbejde med udpakning og sortering af kassernes mangehånde indhold efter de forskellige toldpositioner, og det foregik ved lange borde i større og mindre bunker, som så senere blev vejet og påført lange toldangivelser med toldpositioners løbenr. og afgift i rigsdaler og skilling, pund og kvint.

Man fik lært at regne dengang, nu har man regnemaskiner, som fratager de unge kunsten og rutinen med hovedregning.

Hver morgen i sommertiden kom der med dagens første tog fra Hamborg ret store partier frugt, grøntsager og blomster, som blev toldbehandlet på toldvæsenets ekspeditionskontor ovre på banegården af en toldassistent med hjælp af toldkarlen. Sammesteds toldbehandledes ligeledes vognladninger og større stykgods til stationerne nordpå i Ølgod, Tarm, Skjern og Herning.

Der blev i 1908 plantet to træer foran toldbygningen på hver side af indgangsdøren. Det ene står endnu og når op over tagrenden, medens det

andet under en storm i besættelsestiden væltede ned over havnepladsen. Det skete heldigvis ved nattetid, uden at nogen kom til skade.

Hver uge kom der dengang skibe til Varde. Det var Fanø-skuder med strandskaller, som blev udlosset ved kalkovnspladsen ved den gamle romantiske kalkovn. Efter udlosning blev skuderne delvis staget og med tov i land trukket af Varde-drenge – det var et yndet job – op ad åen og mod strømmen ind til havnekajen ved toldboden med skipperen ved roret. Det hændte, når vinden var vestlig, at der sattes sejl til, og så gik det strygende til kendt melodi: »Vi sejled' op ad åen«.

Skuderne fortøjede ved havnekranen, og derfra var der spor til mindre trolleyvogne over havnepladsen op til toldpakhusporten. Fanø-skibene blev så fyldt med tørv, og store firkantede lyngtørv stuvedes så højt på skibets dæk, som sejlføring tillod, og når tørvebøndernes dobbelte vogne var tømt, hviledes der ud ved adskillige kaffepunche i nærliggende beværtninger, som der var mere end nok af i Varde dengang, og der var jo ikke noget om dengang, at blive frataget kørekort. Selv om der faldtes i søvn på vejen hjem, kendte hestene vejen.

I sommeren 1908 udskiftedes den gamle træbro med det for børn yndede høje bolværk til at balancere på, og en ny bredere betonbro erstat tede den gamle. Det var et større foretagende, og en midlertidig træbro vestfor blev bygget, da der i miles omkreds ikke var andre overførsler over Varde å.

Samme sommer, den 29. juli, fik Varde kongebesøg, og fra den meget smukt pyntede toldbodgavl så jeg kongeparret med følge, diverse ministre og byens embedsmænd i galla komme kørende i hestetrukne vogne fra banegården over den interimistiske træbro ind til byen. Udfor dyrlæge Slivsgaard ver der rejst en meget flot og stor æresport. Besøget gjaldt ikke alene Varde, men derfra Blaabjerg og konseilpræsident I. C. Christensens hjem i He.

Blandt ministrene var også Alberti, der godt en måned senere meldte sig som storbedrager for mange millioner.

Den 1. september blev jeg fast ansat som toldelev i Ribe, og efter 6 år i den herlige gamle by, aftjente jeg min værnepligt i 3 år under første verdenskrig for derefter at forrette toldertjeneste i Vejle, overtoldinspektoratet for København, Kalundborg, Nakskov og Hobro, ind imellem med funktion som toldforvalter i Præstø, Sæby, Løgstør og Ringkøbing og modtog derefter kgl. udnævnelse som toldforvalter ved mit hjemtoldsted i Varde fra 1. april 1937.

Et af mine første arbejder var at få pyntet op på den forsømte toldbodbygning. Den gamle grå maling på alle facader blev slidsomt afhugget for derefter at fremtræde i den smukke gulkalkede farve med hvide tegninger over vinduer og hovedindgangsdør. Kort efter lykkedes det mig at få bygningen fredet i klasse B. – men ak! Under besættelsen blev på hjørnet af den ny bro og udfor toldbodgavlen opført en hæslig, skæmmende transformator- og toiletbygning, som jeg søgte at forpurre, og få flyttet længere ned på havnepladsen – men forgæves. Det blev toldbodens skamstøtte.

Det var slut med Fanø-skuder i Varde, dog med undtagelse af en enkelt Fanø-båd chartret af A/S Berrings Kulimport med kul til Varde Stålværk. Skibet blev losset ved kajen på den ny havneplads vestfor Torvegadebroen og var protest mod påtænkt bygning af Tarphagebroen.

Broen kom alligevel, og så var det slut med erhvervssejlads til Varde. Af skibet til toldkassen indbetale havne- og bropenge, der indbetaltes til kommunekontoret, erholdt toldforvalteren den rundelige sum af 7 øre i procenter for opkrævningen.

Ved toldstedets kystposter, fra Skallingen i syd til Bjerregård i nord, var i 1937 ansat 6 toldopsynsmænd. Forhen blev flere af disse poster besat med strandtoldkontrollører – ældre toldassistenter.

Toldopsynsposten i Bjerregård blev ved regulering af amtets politikredse henlagt under Ringkøbing toldsted, så Varde toldsteds nordlige grænse var udløbet fra Ringkøbing Fjord ved Gjødden.

Strandinger på kysten hørte til sjældenheder med nutidens moderne sikringsvæsen, men hvert år afholdtes der strandingauktion én eller to gange over inddrevet strandingsgods. Der kunne være en broget blanding af auktionsvarer, og har man blot én gang været med på strandingsauktion langs hele kysten med besøg i de gamle gæstfri strandfogedgårde i samvær med stovte vestjyder, er man en oplevelse rigere, som man aldrig glemmer.

Kystboernes bøn var i hine tider: »Worherre bevaar æ Skiif udd o æ Hav fræ Stranding o Forlis. Men ska' di strannd, saa læ dem i Miskundelighed strannd i wor Len«.

Endnu fortæller gamle strandfogeder om eventyrlige strandinger af gamle, stolte fregatter, og hjemmenes indbo er flere steder præget af reddet inventar fra skibskahytterne, og flere romantiske galionsfigurer fra strandede sejlskibe står vagt ved de gamle strandfogedgårde sammen med skibenes navneplader.

Forhen opmåltes inddrevet tømmer og planker samt rundtømmer af tol-

derne med indførsel og udregning i kubikfod. Det kunne fylde store protokoller. Senere efter den ny toldlov 1909, beregnedes tolden efter værdi.

Mange særprægede oplevelser har jeg fra mine mange strandingsauktionerne især under den tyske besættelse. – Ved et af strandingslenene var inddrevet en ret stor og velholdt redningsbåd – som ved udbuddet blev afbrudt af en stemme blandt forsamlingen, at den ikke måtte sælges, da den tilhørte værnemagten. Det blev dog hurtigt afgjort af daværende politimester Simony med et rapt svar: »Jeg vil blæse på tyskerne, her er det mig, der bestemmer salget«, og den blev solgt til en ret antagelig pris.

En enkelt balle rågummi – mangelvare under krigen – solgtes under lydløs spænding fra første bud 50 kr. for den fantastiske sum: 5.600 kr. – Der var liebhavere fra hele landet, og en del havde sluttet sig sammen for om muligt at lave en god handel, men en outsider løb af med gevinsten.

Ligeledes var i krigsårene inddrevet en større ladning, ekstrafine franske vine i store algegrønne egetræsfustager. – Det var sherry, rødvin og hvidvine. Tyskerne var ude om at sikre sig fustagerne, men de blev beordret transporteret ind til toldkamret og oplagt i toldpakhuset. En enkelt fustage sherry må have haft defekte, oprustede tøndebånd med resultat af sprængning og der var længe, længe efter en herlig sherry-duft i hele toldkammerbygningen.

Øvrige vinfustager blev solgt ved særlig auktion på toldboden med kunder fra hele landet, ikke mindst fra København, og der blev af kendere sat personlig hemmelig smag på de fine varer. Også tilstedeværende, ikke købeberettigede Varde-borgere smagte på varerne, og nogle lidt rigeligt.

Samtidig med vinfustagerne var også inddrevet store tønder engelsk sort øl, spiseolie, her rationeret, og pebermynteolie m.m.

Som ung tolder var jeg med på strandingsauktion på Manø under Ribe tolddistrikt, og der blev solgt en stor fustage vestindisk hvid rom, der holdt 90%. Det var spændende, men for stærkt at smage på for nybegyndere. Senere under min funktion som toldforvalter i Ringkøbing 1936 – året før jeg blev toldforvalter i Varde – deltog jeg i Ringkøbings langstrakte tolddistrikt fra Havrvig i syd til Nissum fjord i nord, så jeg blev efterhånden godt kendt med toldekspeditionen langs Jyllands vestkyst.

Det gamle hejseværk på øverste toldbodloft kom under krigsårene atter i brug ved ophejsning af mange læs tørv, som fyldte hele loftet.

Under stormflod i 1923 stod åvandet flere centimeter over gulvet i toldpakhuset, så de oplagte varer beskadiges og måtte flyttes ovenpå. En Fanø-båd lå strandet mellem toldboden og broen. Senere i november 1938

stod vandet atter højt fra toldboden op til Hotel Dania og for at komme tørskoet på toldboden, måtte jeg udenom Torvegade-broen og ind over den mere højtliggende betonbro.

Før 1863 havde toldkamret lejede kontorer og pakhus i den Schultzske købmandsgård på Torvepladsen i Varde. Hvornår toldstedet oprettedes, vides ikke, men i 1682 var Varde én af de jyske byer, der fik privilegium på sejlads til udlandet. I 1692 flyttedes toldstedet fra Varde til Hjerting. Toldinspektøren vedblev at bo i Varde og i 1846 fik Varde atter fuldstændig toldstedret som hovedtoldsted for distriktet.

Følgende toldforvaltere har gjort tjeneste ved Varde Toldsted fra dens genoprettelse i Varde til dens ophør:

Toldinspektør, major Daniel Storm v. Castornier, R. af D., medl. for ædel dåd, født 1806, død 22. april 1872, i Hjerting og Varde fra 1850 til 31. december 1870.

Toldforvalter, etatsråd, R. af D., H. C. Nissen, født 11. juni 1818, død 5. december 1900, fra 14. april 1874 til 31. august 1900.

Toldforvalter Christian Ancker Kofoed Hoffmann, født 29. august 1850, død 25. juli 1911, fra 19. november 1900 til 25. juli 1911. Havde stor lotterikollektion.

Toldforvalter Richard Nicolai Jørgensen, født 7. februar 1866, død 23. juli 1929, fra 30. august 1911 til 1. december 1921.

Toldforvalter Anton Joseph Andersen, R. af D., født 11. maj 1877, død 28. november 1950, fra 1. februar 1922 til 19. oktober 1925. Far til Vardes stadsskoleinspektør V. Agerschou.

Toldforvalter Søren Fanø, født 9. december 1883, død 29. maj 1946, fra 1. december 1925 til 18. juli 1931.

Toldforvalter Hans Alfred Hansen, født 11. september 1890, død 29. juni 1965, fra 1. oktober 1931 til 1. marts 1937.

Toldforvalter Søren Berthelsen, R. af D., født 3. juni 1891, fra 1. april 1937 til 30. juni 1961.

Toldforvalter Karl Arne Liberoth Børre, født 27. maj 1903, død 29. maj 1969, fra 1. juli 1961 til 29. maj 1969.

Nedenstående nekrolog for toldinspektør, major v. Castonier var trykt i Varde Avis (Ribe Amts Tidende) nr. 62, den 22. april 1872:

Varde, den 22. april 1872.

Dødsfald. I morges kl. 8 afgik her i byen ved døden i en alder af henved 66 år og efter et langt og sørgeligt sygejele, den tidligere toldinspektør for Varde, Hjerting og Fanø, major Daniel Storm Castonier.

Den afdøde, der var født i København 1806, og var en søn af afgangne oberst Castonier, i sin tid fortchef ved hærstyrken i Vestindien, havde været knyttet til denne egn i en lang række af år, idet han som ung løjtnant allerede i slutningen af trediverne blev udnævnt til overtoldbetjent i Hjerting. I dette embede forblev han, der imidlertid var afgået fra militær etaten som kaptajn og senere af kongen blev udnævnt til kammerjunker, i flere år indtil han blev forsat til Roskilde som kontrollør. Efter at have beklædt dette embede i nogle få år, blev han 1847 havnekontrollør i København.

Da krigen i 1848 brød ud, blev den endnu ikke 40-årige kaptajn, reven med af harmen over det lumpne slesvigholstenske oprør, og søgte derfor permission fra embedet for at tage tjeneste i hæren. Med denne, dels som chef for den afdeling, der under kommandør Paludans overkommando lå på Femern, og dels som kompagnichef tog han aktiv del i felttoget, hvor han navnlig udmærkede sig i fægtningen ved Ullerup, og viste sig altid som en tapper og uforsagt soldat, hvorfor han ved sin afgang hædredes med Dannebrogs-ridderkorset og med titel af major. Han var i høj grad elsket af sine soldater, der, som et vidnesbyrd om deres kærlighed ved krigens slutning skænkede ham en smuk mærskumspibe. Da embedet som toldinspektør for Varde, Hjerting og Fanø i året 1850 blev ledigt, udnævntes han til dette embede og boede i Hjerting til 1854, da han flyttede til Varde, hvor han fungerede indtil embedet i 1870 blev inddraget, og siden har boet.

Den afdøde var en personlig ven af afdøde kong Frederik den Syvende, hvem han, under dennes forvisningstid i Frederits, omgikkes som daglig og fortrolig medlem af prinsens lystige og muntre omgangskreds, hvortil den dengang ved militærafdelingen i Frederits som løjtnant ansatte unge mand var vel skikket på grund af sine udmærkede evner, godmodige vid og lyst til ungdommens frie glæder, som da florerede ved det lille prinselige hof. Her giftede han sig med forlængst afdøde general Michaelsens eneste datter, og folk, som dengang have kendt det unge par, påstod,

at det var »det smukkeste par i hele Danmark«. Anden gang var han gift med en datter af toldassistent Hollensted i København. Af disse ægteskaber efterlader den afdøde sig 10 børn, hvoraf de syv endnu er hjemme og uforsørgede.

Afdøde major Castonier var, foruden af ridder, indehaver af medaljen for ædel dåd, hvilken han havde modtaget efter at have frelst en fra båd i Lillebælt overbord falden mand fra at drukne.

Det skal siges ved den afdødes båre, at han var en fra karakterens side grundhæderlig personlighed, en ubestikkelig og i alle henseender human, redelig og honnet embedsmand, hvem det kun var om at gøre, at kongens kasse skete sin ret. Som privatmand i det daglige liv var den afdøde, som han var embedsmand hæderlig og brav, og en vis godmodighed gik igennem alle hans handlinger, men denne forledede ham også til navnlig i en tidligere tid undertiden at slå gækken løs i lystige lag, hvad imidlertid ingen led under andre end han selv.

Vi, der i en lang årrække i den private omgangskreds har stået den afdøde nær og haft rig lejlighed til at skatte det hjerte, der slog så varmt for hvad der var ædelt og godt, har ikke kunnet nedskrive denne nekrolog, uden i den med et rørt hjertes inderste følelser at yde den afdøde den anerkendelse af hans værk, som ofte ikke anerkendtes af dem, som stod ham fjernere.

Efter toldvæsnets omfattende rationalisering er der ikke mere toldsted i Varde.

Nu sidder jeg hjemme i »Bomhuset« på Bastrupsvej med minderne om »Der var engang«.

EN DRAMATISK JORDEMODERHENTNING I RIBE

Af husmand og lærer Vagn Madsen, Bramming Hovedgård Mark

Det var omkring år 1900. Min bedstefar, Claus Madsen, boede dengang på en mindre landejendom sydøst for Ribe, måske i egnen ved Klåbygård; jeg ved ikke helt hvor, for de flyttede nogle gange, Claus og Sofie, for Claus havde handelsblod i årerne.

Om Claus den dag, da følgende tildragelse hændte, havde været på handelen eller på arbejde, vides ikke. Men det er blevet fortalt, at da han kom hjem ved aftenstid, var der bud fra naboens, om ikke Claus ville skynde sig at køre til Ribe efter jordemoderen, for nabokonen havde ventet længe, og hendes mand var ikke kommet hjem.

Claus spændte for omgående. Dengang hentede man på landet altid jordemoderen med hestekøretøj, hvilket ofte var forbundet med en vis forventningsfuld nervøsitet og uro både hos den pågældende familie og vel sommetider hos de nærmeste naboer med. Folk hjalp jo hinanden ved slige lejligheder.

Claus kørte i stærkt trav til Ribe. Det har nok rumlet og skumplet noget, for Claus havde kun en stiv arbejdsvogn, kassevogn med træhjul med jernringe omkring. Naboen har næppe haft bedre vogn heller, så havde Claus vel taget den.

Jordemoderen var hurtigt parat. Men da hun kom ud og så vognen, nægtede hun at tage med på denne vogn, der vist foruden at være en primitiv arbejdsvogn også var noget snavset, da Claus jo ikke havde været forberedt på så fin kørsel og ikke havde haft tid til selv en nødtørftig rengøring af vognen.

Gode råd var dyre. Med sig skulle han have jordemoderen, og det hastede meget, så meget vidste Claus. Som den raske mand, han var greb han fat i jordemoderen og ville trække hende med hen til vognen. Men hun strittede imod, og historien fortæller, at Claus kun fik hendes forklæde . . . Dette punkt i beretningen har jeg spekuleret noget på og altid syntes lød lidt mærkeligt, idet vist min snusfornuft har sagt til mig, at jordemoderen da måtte have haft en frakke på til sådan en køretur på mere end en halv mil. Nå, skulle det med forklædet være en krusedulle, fortælleren har sat på historien, da skal det fra min side være tilgivet.

Jordemoderen løb ind i sit hus igen. Hvad skulle Claus gøre? Jo, rask sprang han på vognen, af sted og ind i den nærmeste gård, om han kunne

låne en vogn i en fart. Den fik han, og den må have været bedre end hans egen, for nu var jordemoderen parat til at tage med ham; så den lille episode må hun åbenbart have set stort på.

Nu var det så om at komme af sted i en fart. Man kunne vel også synes, at barnet, der skulle fødes, og dets mor havde ventet mere end længe nok. Men skæbnen havde endnu en slem forhindring i behold, før Claus kunne komme i vej med sin under omstædighederne så dyrebare passager.

Det må have truffet sig, at der har været mennesker på gaden, som har set Claus rykke i jordemoderen, og de må så have troet, at noget slemt var ved at ske og alarmeret byens betjent, der nu netop som Claus havde fået jordemoderen på vognen, nåede frem til stedet og ville arrestere Claus.

Jeg tænker, at selv mænd af et mere roligt gemyt end Claus Madsen nu godt efterhånden kunne være bragt ud af ligevægt. Claus var kendt som en mand, der handlede hurtigt i alle situationer, således også her. Politibetjenten fik en ordentlig en af pisken, og så gik det, alt hvad hestene kunne strække ud, at den stakkels kone kunne få den så længe ventede hjælp. Det hører vist med til historien at fortælle, at Claus Madsen, der var en meget rask mand og godt kunne være med til lidt grove løjer, inderst inde over for medmennesker i nød havde et yderst følsomt sind, hvilket nok er en del af forklaringen på hans handlemåde omtalte aften.

Hvordan det gik med fødslen, vides desværre ikke. Men for Claus fik sagen et efterspil, der vel kunne være blevet alvorligt nok. Han blev nemlig stævnet til at møde for herredsfogeden i Ribe for at have slået en politimand med pisken.

Det har endnu ikke været mig muligt at få opklaret, hvem der dengang var herredsfoged i Ribe; men jeg håber, at der findes et par ord om sagen i de gamle retsprotokoller, som jeg endnu ikke har lejlighed til at kigge i. Jeg har beundret denne herredsfoged, fra jeg som dreng første gang hørte ovenomtalte beretning om min bedstefar, for jeg syntes, at herredsfogedens visdom var næsten af samme karat som Salomons.

Claus fortalte for herredsfogeden om tildragelsen fuldstændig som det hele havde gået for sig uden at forsøge at pynte på sin handlemåde, og da herredsfogeden havde hørt beretningen, faldt dommen omgående, idet han frikendte Claus Madsen med følgende fyndige ord: Jeg kalder det ædel dåd! hvilket, tror jeg, har frydet min bedstefars øren meget og givet ham en vis oprejsning for hans besvær og genvordigheder den omtalte dag.

PS. Min far havde allerede i mine drengedage fortalt denne beretning for os børn. Måske tog de voksne det kun som en af Claus Madsens mange

eventyrlige oplevelser. Men jeg følte stor stolthed over den måde, bedstefar havde spillet sin rolle på.

Historien var vel omtrent gledet ud af min hukommelse, da jeg en gang som ung mand havde den store glæde og fornøjelse at træffe den nu forlængst døde, men den gang i Vestjylland meget kendte sanger, Mads Vægter eller Syng-Mads, som han ofte kaldtes. Ved en lejlighed fortalte han, at han havde kendt min bedstefar godt i mange år, og at han engang i Vestindien havde mødt en mand, der havde fortalt ham historien om Claus Madsen, der skulle hente jordemoderen i Ribe. Jeg fik nu af Mads Vægter hele beretningen og kunne glæde mig over, at den stemte nøje overens med, hvad min far havde fortalt.

EN OPLEVELSE I UNGDOMMEN

Af fhv. lærer O. Myrthue Hansen

Enhver slægt vil sikkert hævde, at den har haft en spændende ungdom. Et eller andet, selv i en baggård, har givet kildren ad rygraden, som mindes med fryd, når mennesker bliver ældre og lever i minderne, men ingen oplever det på samme måde. Tiden, tingene har været forskellige og har haft hver sin indvirkning på os. De, som er unge i dag mindes måske den overlegne maskinkraft, som de blev sat til at beherske, hvordan de tumlede hjemmevant med motorer fra alle verdens maskinfabrikker, men det er en oplevelse på anden hånd, det er ikke en indsats, som appellerer til deres egen udholdenhed og muskelkraft, en ungdom omgivet af trykknapper, som udløser vældige kræfter, ikke mindre spændende sikkert, med en appel til omdømme og evne til at udholde det ensformige i en motors monotone durren, men det er ikke en udfordring til kræfter og styrke. En del af os husker nok den stolthed, som en gammel knark kan prale med, at han kunne stå i en skæppe og lægge en sæk med 200 pund, 100 kg, på nakken, da han var ung og havde kræfter. Jeg har aldrig selv set det udført, men oplevet, hvordan der bliver spil i de gamle øjne ved mindet. Jo, dengang var der unge til, som havde kræfter. Det, jeg fra min grønne ungdom skal fortælle, er beretningen om sådanne kraftpræstationer, udfoldelser af fysisk styrke, som ville kunne udløse begejstret applaus, hvis det var muligt at vise dem frem i en cirkus.

Det var i min grønne ungdom, og det vil sige i en alder, da unge af i dag endnu var skoledrenge, at jeg en vinter havde arbejde i de store skove i British Columbia i Canada. Det var nemlig på den tid af året småt med arbejde på farmen, og priserne på hvede var i hastigt fald, så de unge, som ikke var fortøjet til familie eller bundet til andre forpligtelser, søgte andre steder hen for at tjene lidt til hjælp, ja, og for at se og opleve noget ud over det sædvanlige, og det sidste talte nok ikke mindst med. Vi var to danskere, som rejste ud til kysten ved Stillehavet, hvor det skulle være muligt at finde arbejde, en tur, som ingen af os nogensinde vil glemme, så helt forskelligt fra alt, hvad vi før havde set. Nu sætter man sig i et fly med polstrede sæder, og en times tid efter, at man er startet fra lufthavnen i Calgary, er man i Vancouver, og oplever ikke som vi at se de majestætiske tinder i the Rockies på nært hold fra et kupevindue. Vi tog morgentoget, netop for at have mulighed for at se den imponerende natur ved dagslys. Et par dage efter var vi i tømmerlejren på Vancouver Island, hvor

arbejde, natur, mennesker, alt var i overdimensioner. Min ledsager, Sejr, stillede sig op ved stammen af et af de kæmpemæssige fyr, bøjede nakken helt tilbage og sagde: »Nej, det er løgn. Så store er træer ikke«. Og det var imponerende. For den, som ikke havde set større træer end dem, vi har her i Danmark, var det et overvældende syn, enkelte af træerne mere end 100 m høje. Stod man i nærheden af lejren, hvor man havde udsigt over den nærmeste omegn, kunne man se en gammel ceder, som af tømmerhuggerne blev bedømt til at være ca. 110 m høj. Når den en dag blev fældet, ville dens stub kunne bruges til danseplads, i hvert fald med lethed af dem, der dyrker vore dages konvulsiviske vridninger på stedet, benævnet moderne dans. Disse kæmpetræer var det, vi skulle være med til at fælde og transportere. Fældningen foregik med håndsave, som hver dag blev slebet og filet til af særlige slibere, og tveæggede økser med en æg så skarp som på et barberblad, for de folk, som brugte dem, var yderst kræsne i valget af værktøj, og de forstod at bruge en økse. Ikke et hug fejlede sit mål. Stammerne videde sig ud nær jorden, og for at undgå at hugge sig gennem store mængder ved, som ikke gav det fornødne udbytte, huggede de et hak ind i stammen så højt oppe, at de kunne stå på en planke fældet ind i stammen og derfra begynde arbejdet, men resultatet af denne fremgangsmåde var, at et ryddet område havde stubbe i mandshøjde. Det var hårdt arbejde, jeg har set det brugt til træning for boksere. Nogle stammer var så tykke, at man måtte bruge savklinger på tolv fods længde, og hvis arbejdet med øksen var hårdt, var det at trække en klinge på den længde det ikke mindre, en udfoldelse af muskelkraft, som ville kunne få blege kontormus til at slå øjnene ned i blusel.

De højest betalte blandt tømmerhuggerne var de såkaldte highriggers, hvis arbejde bestod i at klatre til vejrs i særligt høje, udsøgte træer, som stod på passende steder, og som kunne bruges til at rigge til med blokke og wirer, når de fældede stammer skulle hales ind. Udstyret med støvler og lange pigge, som vendte indad, kunne en dygtig rigger gå til vejrs i sådan et kæmpetræ, idet han brugte et tov slynget om stammen og for hvert trin opad med et kast slyngede op i takt med sine trin. I løbet af en times tid synede han ikke mere end en prik, en kraftpræstation, som ville have gjort sig i cirkus, og når han var nået op til det sted, hvor stammen havde krone, begyndte hans egentlige arbejde, som bestod i at hugge og save den grenbærende top af. Til det arbejde havde han en sav og en økse bundet til bæltet, og ved vejs ende skred han til værket. Det siger sig selv, at en søjle på op mod hundrede meters højde vil svinge med store udslag,

når toppen frigøres, og riggeren måtte derfor nøje vogte på, når toppen begyndte at vakle, for så kom stammen i voldsom bevægelse. Med økseskaftet støttet mod den svingende stamme skulle han følge med i svingningerne, for gjorde han ikke det, ville han blive slynget over stammen og til jorden, og et fald på op mod hundrede meter levnede ikke mulighed for at overleve, så skulle der da et mirakel til, og vi oplevede virkelig et sådant mirakel. En rigger gik til vejrs, men omtrent halvvejs oppe blev han hindret i sin opstigning af en gren, som han måtte hugge sig fri af, og hidsig, som han formodentlig har været over at blive hindret i at tjene sin store dagløn, huggede han forkert og huggede tovet over, som han havde omkring stammen. Han kom susende ned, og øksen, som han havde brugt, og som var bundet til hans bælte, borede sig i jorden lige bag hans hoved, men en høj mosbunke, som han faldt i, reddede hans liv. Han rejste sig, ligbleg, og uden et ord gik han hjem, og vi så ham ikke mere den dag. Folk i lejren fortalte om aftenen, at han havde taget arbejdstoget ned til havnen, hvor han havde jaget choket på flugt med en hel flaske whisky. Spiritus var forbudt i lejren. Men dagen efter mødte han op igen, dog noget nedtrappet i mælet. En anden rigger reddede livet på en næsten endnu mere mirakuløs måde. Han var nået helt til tops og var i gang med at save og hugge toppen af, da hans økse, formodentlig af en uberegnelig kvist, forfejlede sit hug og ramte tovet, som blev hugget over. Han faldt selvfølgelig bagover, men sporerne holdt, og han blev hængende med hovedet nedad. Han var den eneste rigger i denne lejr, og ingen kunne gå op og hente ham ned. Der blev sendt bud til nabolejren, alt hvad remmer og tøj kunne holde, for at få fat i den rigger, man havde der. Han gik til vejrs og fik den bevidstløse mand hentet ned, men ham så vi ikke mere. Om han nogensinde mere er blevet til et normalt menneske, ved jeg ikke. Der er vel en grænse for, hvor længe man kan holde til at hænge bomstille nedad langs en træstamme i rådhustårns højde.

Disse riggere var lejrens adel, misundt af alle andre, når de om morgenen gik tur, mens vi andre sølle trælle måtte slide. Det var jo nemlig ikke hver dag, man havde brug for en highrigger.

Det var som omtalt kæmpetræer, man ryddede og fældede, og deres vægt var af en størrelse, som gjorde det umuligt selv for de stærkeste muskelmænd at flytte dem med håndkraft, og her kom dampkraften til hjælp, brændsel havde man jo i overflod. Når et træ var rigget til med blok og wirer, blev et lokomobil kørt ind til det tilriggede træ, fra spillet førtes en svær stålwire op gennem blokken og ud i marken, hvor stammerne lå,

og nu var det kun at fæstne wiren til stammen, sætte damp på spillet og hale stammen ind, hvor den sammen med andre blev læsset ved hjælp af dampkraner på svære jernbanebanevogne og kørt ud til havnen, men stubbene fra de fældede stammer stod ofte i vejen, klippestykker ragede op og spærrede, og derfor måtte en mand bagefter stammen på dens vej ind til spillet, en mand udstyret med dynamitpatroner, som kunne sprænge hindringerne bort, og hvad de tonstunge stammer på deres vej ind til spillet ikke havde ødelagt, det splintrede sprængladningerne. For en naturelsker var ødelæggelsen et beskæmmende syn. Hvor før skoven stod i sin overvældende pragt, tusinder af års frodighed drevet op i disse gigantiske stammer, der lå nu en furet og arret jord, gold og øde, et værgeløst offer for menneskers hæmningsløse rovdrift. Deo juvante, med Guds hjælp kommer der skov igen, men det vil vare mange tusinde år.

AMBE 19–239
Kriminalstudie af Ludvig Murtfeldt

Omme i Vardes vestre bydel, nær Axeltorvet, lå i gamle dage lotterikollektionen, hvor originalen, Jens Hesbeck i mange år havde kolligeret, oprindelig for Tallotteriet og senere for Klasselotteriet.

Efter den alderstegne kollektørs død, der indtraf i begyndelsen af tresserne i forrige århundrede, blev toldkontrollør Schøsler, der nylig var ansat her, midlertidig konstitueret, hvorefter kollektionen gaves til en anden, Den midlertidige bestyrer måtte afgive sine litteralier og kollektionen vedrørende papirer.

Denne udnævnelse har næppe behaget den konstituerede, der straks efter oprettede en privat kollektion med sedler, han købte af københavnske kollektørers overflod.

Kontrollør Gustav Schøsler var en ældre herre nær tresserne, der i sit andet ægteskab havde taget sig en purung, stadselig kone, som kort efter ankomsten her til og besættelsen i førstesals-lejligheden i den gule gård ved torvet, hvor toldkontoret var installeret i stuen, med indgang fra portrummet – skænkede sin ægteherre en velskabt datter, der i dåben, som overværedes af byens fineste bourgeoisie, fik navnet Gustava og ikke var mindre interessant, fin og kvik, fordi hun havde set lyset kort efter ægteskabet.

Kontrolløren var gennem sit første ægteskab beslægtet med så ansete personligheder indenfor selskabet, som provst Claudi og overlærer Larsen og det er forståeligt, at under disse omstændigheder de bedste huse åbnede sig for de nyankomne, som tog mod al den selskabelighed, der tilbød sig, og ikke stod tilbage med at gøre gengæld.

I klubben »Enigheden« var Gustav Schøsler et anset medlem, som kunne tyre en L'hombre, svinge et bæger og fortælle en historie, der duede. Kontrolløren og den jævnaldrende gemytlige byfogedfuldmægtig Lunø var stamgæster i klubbens herlige haller, og uadskillelige, om hvem det hed: »To sjæle og en tanke, to hjerter og et slag«.

Men dette toppunkt af velvære kostede noget.

Og man ville vide, at toldkassen, når eftersynet spurgtes fra nærmeste by og kom, fik et plus og når det gik et minus, som før – men hvor stod det vel skrevet?

Den unge kone førte et flot hus og havde mange tjenerinder om sig, af

jomfruer til tider to, kokkepige og barnepige, som hurtigt afløste hverandre; thi blid var herskerinden ikke overfor sine undergivne, med der var folk nok at få.

– – –

Det var ikke noget stort antal spillere Gustav Schøsler havde indregistreret, da det skæbnesvangre år 1863 gik ind, men der kom stadig flere folk til, der ville friste lykken og følge med i alle trækninger.

En bekendt kroforpagter og handelsmand Anders Johnsen i Blaksmark havde i begyndelsen af nævnte år købt en hel seddel Ambe 19–239 hos Schøsler til første trækning, som ikke kom ud i denne. Da spilleren – der havde sedlen sammen med Søren Andersen af Sækbæk, Thomas Lassen af Malle og enken Marie Andersen – 8 dage før trækningen kom for at forny sedlen til anden klasse, og fik at vide af Schøsler, at denne først skulle remitere den afgivne seddel til lotteriet, før han kunne få den nyt til anden klasse, begærede Johnsen af kontorist Witthøfft ved afgivelsen af sedlen, at få Amben 19–239 opskreven på et stykke papir, som han fik og indlagde i sin tegnebog.

– – –

Trækningen foregik hen ad pinse, og en ung kone, som jævnlig kom i det schøslerske hjem og spillede på en seddel sammen med kollektøren, kom og meddelte hustruen, at numrene var ude, hvortil der blev svaret, at det havde S ikke talt om, men derimod havde sagt, at en mand i Blaksmark havde vundet på sin seddel; »S har sedlen, tilføjede hustruen, men manden skal naturligvis have sine penge«.

Nogle dage før pinse kom den unge kone igen og traf da Schøslers hustru beskæftiget med at overføre spillere og Amber fra en bog til en anden. Da kollektøren i det samme trådte ind i stuen og hilste på den fremmede, sagde hans kone til denne: »De kan tro, jeg har haft ubehageligheder af min mand for min snak om Blaksmark-manden, der havde vundet, som ikke var tilfældet«, hvortil Schøsler smilende føjede: »Å, det behøver du jo ikke at tage dig nær«, og oplyste overfor den besøgende, at der derimod var falden en lille gevinst på deres fælles seddel.

– – –

Pinselørdag vendte Anders Johnsen hjem fra en rejse i det slesvigske og erfarede af sine medspillere, at Ambe 19–239 var kommet ud med 1.000 rigsdaler.

Han drog til Varde 2. pinsedag og traf kollektøren ene på toldkammeret og begærede gevinstsedlen til anden klasse, som Schøsler nu leverede

ham med Ambe 19–179, sigende: »Værs'go, her er den«. »Denne seddel er ikke min«, svarede Johnsen og udtog af sin tegnebog og leverede kollektøren den af Witthøfft påskrevne lap med Ambe 19–239, sigende: »Denne Ambe med derpå faldne 1.000 rigsdaler er min«, hvortil S svarede: »Snik, snak! se her lotteribogen, hvori der stå: And. Johnsen, Blaksmark, Ambe 19–170« og rev lappen midt over og kastede stumperne fra sig, som Johnsen stilfærdigt opsamlede og lagde tilbage i tegnebogen og forlod kontoret.

– – –

Anders Johnsen og broderen Claus Johnsen i Hyllerslev tilhørte en anset slægt, som endnu tæller descendenter på disse kanter, og når Johnsen fortalte begivenheden rent ud og lige til, var der næppe en, der drog i tvivl, at manden talte ud af sin inderste, ærligste overbevisning, men måske nogle, der tvivlede om, hvorvidt han havde været i stand til at overse sagens rette sammenhæng; thi der var dengang, som nu, autoritetstro, og der måtte mere til end løs snak for at få folk til at tro, at en kongelig embedsmand satte sit embede og ære på spil for at kunne bedrage godtroende folk for deres gods.

Alt, hvad Johnsen havde at vise, var den overrevne lap papir, hvorpå Ambe 19–239 var opskreven, som ikke betød synderligt, thi, kunne der spørges, har Witthøfft skrevet tallene, og har Schøsler overrevet sedlen, og selv om dette besvares bekræftende, hvad så? Det synes, som om byfoged Bagger, der var en karakterfast mand, har næret betænkelighed ved at indlede undersøgelser mod kontrollør Schøsler på det grundlag, Johnsen mødte frem med; thi rygtet vedblev at løbe højlydt nok, uden at justitsen tog anledning til at gribe ind. Schøsler forsøgte at slå rygtet ned og henvendte sig i den anledning flere gange til Johnsen i Blaksmark og Johnsen i Hyllerslev, men uden resultat.

Anders Johnsen blev ham ikke svar skyldig, men gik til prokurator Nysum, der opsatte og indsendte et anklageskrift mod Schøsler til justitsministeriet og begærede undersøgelse indledt.

Familien Schøsler fortsatte sin vante levevis, og ved et bryllup i nabogården mødte hustruen frem i stiveste stads, med et splinternyt hvidt kinesisk silkecrepesjal over skuldrene.

– – –

Under 29. august resolverede ministeriet, at forhør ville være at optage, og 16. september begyndte forhørerne med fremlæggelse af anklageskriftet med bilag, et brev fra kollektør Perlstein i København og sedlen, hvorpå Amben var skrevet, revet i to stykker.

Kontorist Witthøfft fremstod og erklærede, at han genkendte sin håndskrift på den iturevne seddel og erindrede at have opskreven Amben efter anmodning af en spiller, men at han ikke genkendte Anders Johnsen, med hvem han blev konfronteret, som den, der havde begæret og fået sedlen.

Schøsler fremstod og nægtede alt.

– – – Septembersolen kaster sit guld gennem ruderne i lange strimer hen over gulvet i det højloftede værelse, hvor den unge kone sidder og leger med sine børn – hende, der spiller på seddel sammen med Schøsler. Da hendes mand træder ind, sender hun børnene bort, rydder lidt op efter dem og siger så pludseligt, idet hun sætter sig og folder hænderne i skødet: »Give Gud, kære mand, at jeg intet vidste, at jeg ikke havde hørt hende sige, at manden i Blaksmark havde vundet, at jeg ikke havde set hende omskrive, lotteribogen; men skal jeg frem, nu forhøret er begyndt, må jeg frem og sige« – »Hvad du ved« svarer manden, men heller ikke før du kaldes« –

– – –

Men hun blev aldrig kaldt.

Forhøret går sin gang og kontinuerer med korte mellemrum.

I forhøret 7. november oplyser dommeren, at man endnu ikke i Københavns vejviser har fundet navnet på den mand, der har hævet og kvitteret for lotterigevinsten og lægger anklagede alvorligt på sinde at opgive alle sine mellemmænd, for at de kan kendes, om han har ret, eller uret, om sigtelsen er grundet eller ugrundet. – Anklagede er bestandig lige tilknappet, har sagt hvad han ved.

I det følgende forhør, 3. december, fremlægges aftryk af kvitteringen på finansministeriets udgiftsordre, underskrevet – Jensen, navnet på den mand, der har hævet pengene hos kollektøren. Foreholdt anklagede nægter denne at vide hvem Jensen er.

Hermed sluttede forhørerne i 1863.

Der var megen selskabelighed i Varde den gang, mere end der nu er. Der var aftenspisning i klubben hver lørdag i oktober-maj, medens der nu kun er taffel hver månedsdag.

Kontrolløren og hans ven byfogedfuldmægtigen lod ikke vente på sig og festede både ved jul og ved nytår.

Den truende krigsfare var jo et stående emne, som tog interessen helt og holdent fangen og opslugte alt andet.

– – –

Der var forbi nytår ved at gro skimmel over Ambe 19–239.

Affæren Johnsen contra Schøsler havde mistet aktualiteten.

Men i Varde og i København arbejdede opdagerne i stilhed.

Affæren havde for politiet bestandig nyhedens interesse.

Det var konstateret, at der ikke med den kgl. post fra København var afgået eller til Varde indgået nogen mistænkelig pengesending til anklagede siden lotteriets anden trækning.

Kollektør Perlstein, fra hvis kollektion Ambe 19–239 var solgt og udleveret, havde ikke haft forbindelse med Schøsler, men kun med denne – Jensen, om hvem han ikke vidste andet, end han slet og ret hed Jensen, som tusinder af navnefæller i hovedstaden.

Der måtte ske et mirakel for at Perlstein kunne træffe at løbe på – Jensen og genkende ham.

Og miraklet skete.

Perlstein traf i slutningen af januar 1864 manden i Gothersgade og genkendte ham og fulgte efter ham og spurgte portneren, der stod og røg sin pibe, om det var urtekræmmeren, der gik ind, som den adspurgte besvarede med et nik, medens spørgeren aflæste navnet på skiltet: F. P. S. Jensen.

Perlstein hastede så hurtigt hans gamle ben kunne bære ham til nærmeste politistation, og som en glente slog politiet ned på Frits Peter Saaby Jensen.

Jensen var villig til straks at udlevere Schøsler og forklarede, at han havde købt og fornyet sedlen for denne, og da han senere hævede gevinsten, vidste han ikke, der var bedrageri med i spillet. Schøsler meddelte ham, at han havde vundet, men af nærliggende grunde ikke ønskede, at vardenserne skulle kende hans lotteriheld. Han havde bedt ham om at købe et kinesisk crepesjal og sende 500 Rdlr. deri, og udbetale en del regninger i København og senere sende pengene, der levnedes, i et ønsket gardintøj, som skete. Schøsler havde senere sendt ham mange breve, som han afleverede, og tilstået bedrageriet og bedt ham holde ren mund.

– – –

Den 4. februar om eftermiddagen ved fem-tiden brænder der lys i toldkontoret ved torvet, da byfogedfuldmægtig Lunøe træder ind og viser kollektøren sit polititegn, med et kort og knapt: »Anholdt!« og tager ham.

Skomager Ole Vantings kone styrter et øjeblik efter ind i købmand Andersens butik og råber: »Nu tog de kontrolløren!«.

– – –

Der blev afsagt arrestdekret over ham, og toldtegnet fratoges ham. Han

sad fra 4. februar til 13. s. m., da han bekendte, at anledningen til, at han gjorde gerningen var den, at Johnsen ventede så længe med at hente sedlen, at han imidlertid fristedes til at bruge pengene til en kassemangel på 500 Rdlr. og anden gæld, – hvorefter dommeren ophævede arresten mod kaution for den suspendere kontrollørs tilstedeblivelse.

Da han kom ud af »Smørkammeret«, som borgerarresten den gang kaldtes, var hans hår blevet hvidt.

– – –

Der gik dom i sagen, hvorved Gustav Schøsler ansås med fængsel på vand og brød i 6x5 dage og tilpligtedes at udrede til besvegne 991 Rdlr., samt til det offentlige aktionens omkostninger.

Domfældte forbrød i virkeligheden embede, liv og gods; thi han døde i Københavns fængsel under straffens afsoning, og hans enke og barn drog til Læsø, hvor enken var hjemmehørende.

Men de besvegne fik ikke, hvad der tilkom dem.

Thi hvor intet er, tilhyller retfærdighedens gudinde sit åsyn.

(Fra Ribe Folkeblad 23. december 1907).

DRENGELIV I ÅRENE OMKRING 1920–25 I VARDE

Af fhv. stadsskoleinspektør V. Agerschou

Det begav sig, – sådan hed det for nogle år tilbage – nu siger man – det skete.

Det skete ca. 1920, at en dreng kom fra en anden vestjysk købstad og til den gode by Varde. Jeg husker ikke, om det allerede dengang var byens slogan »Eventyrets land« (skabt af digteren Thor Lange) man mødte som navn nr. 2 – men Varde blev for drengen hurtigt et eventyrets land.

Nu var det også så heldigt, at det var ved vintertid, at han så Varde for første gang og der mødte den fornemme skøjtebane, som dengang havde til huse i frimurerhaven (dobbelt så stor som nu i 1971). Her udfoldede der sig dagligt et rigt folkeliv, hvor både børn, unge og ældre svang sig på de blanke skøjter i herre- og damesving og forsøgte at lære kunsten af, når manufakturhandler Østergård, apoteker Jensen, Charles Knudsen, Johs. Simonsen og Arne Vind viste sig på banen. Men, der var også stor spænding på banen, når eksperter fra København og udlandet mødte op og gav opvisning. Da mødte folk fra nær og fjern i hobetal for at se på de fornemme skøjtepirouetter.

Herligst af alt var dog skøjtebanens sæson afskedsaften. Banen var da oplyst med kulørte lamper, – og der var både opvisning og konkurrencer. Der uddeltes pokaler i alle aldersrækker.

Om sommeren var der også herlige fritidsmuligheder. Frimurerhaven var i den periode byens fodboldhave, og hver gang, der var turneringskamp mødte vi drenge op i hobetal for at se VG's matadorer i sving. Det var folk som: Max Jensen, Thastrup, murer Larsens sønner, Spånheden, Søren Sørensen, Peter Jørgensen, »Tolderen«, Arne Vind, Chr. Hansen, Johs. Simonsen, »Kesse« Jepsen og mange andre.

Det var også i Varde, at en dreng mødte den hæderkronede idrætsgren, som hed cricket. Også den havde oftest til huse i frimurerhaven, – men også på en mark, der hvor nu idrætsbanerne ligger. Det var idoler som bankbogholder Krogh-Meyer, trafikass. Niels Nielsen, biografejer A. Eskildsen, turistchef B. Kreilgård, malermester Winkler, Johs. Simonsen, trykker N. P. Jensen, sagfører Arne Pedersen, fuldmægtig »Kesse« Jepsen, – og mange andre af format.

Raske drenge tog også denne idrætsgren til hjertet, og mange var de kampe, der blev udspillet på gader og veje. Og på Sct. Jacobi skole, hvor

der dengang kun ellers var langbold i Frimurerhaven, var daværende gymnastiklærer Jørgensen den drivende kraft i skolecricket.

Men også andre steder i den gode by i Varde mødte en ny dreng eventyrets land. Det var spændende at opdage, at man her havde et friluftsbad. Det lå ved Varde å nedenfor jernbanebroen. I skoletiden anvendtes gymnastiktimerne til svømning fra 1. maj og til oktoberferien. Der var »store« bassin for de viderekomne, og »lille« bassin for nybegyndere. Gymnastiklærer Jørgensen var også her den mand, der underviste de værste »vandhunde« i svømningens ædle kunst. Men hele sommeren igennem var friluftsbadet det foretrukne sted efter skoletid og i sommerferien. Da udfoldede der sig et rigt badeliv blandt så mange unge, at mange svømmede hen på den anden side af broen.

I Varde var i de år egentlig kun én regulær drengeforening, – nemlig FDF. Når man erindrer, at der ikke var noget, der hed lejrskole, ekskursioner m.m., – så var det for den tids drenge et eventyr af rang at komme i sommerlejr på »Vardeborg« ved Vejrs.

Det er kun ældre mænd, der kan huske Vejrs og »Vardeborg«, som det var dengang. En fuldkommen uberørt natur. Kun meget få sommerhuse, – ingen Vejrsgade og ingen forretninger ud over en enkelt. »Vardeborg« havde ikke de dimensioner, som bygningen har i dag. Den bestod af et lavt hus med værelser med køjer i dene ene side, – i midten et stort samlingsrum og til sidst køkken og lederværelse for »tanterne«.

Alt var mere primitivt i forhold til, hvad man kan byde på i dag. Med tog kunne man ikke nå længere end til Oksbøl. Med orkester i spidsen travede man herfra til Vejrs og til »Vardeborg«.

I samlingsstuen var der gaslamper. WC var i »gården«. Man vaskede sig ude i det fri, hvor der stod bænke med vandfade.

Men, – det passer, som der står i »Fyrre år frem« om »herlige tid i erindringens billede, både i sol og når regnen var slem. Eller, som den gamle Varde-lærer Rudolf Bruun lod Fritjof skrive i sin bog »I sommerlejr« – »Den, der ikke har været i sommerlejr, ved ikke hvad det er at leve!«

Mange Vardedrenge har vel siden været i sommerlejr andre steder, men »Vardeborg«, står stadigt i en særlig glans for dem, der har været i sommerlejr på »Vardeborg« ved Vejers – – –

Dengang var der vel ikke noget, der hed skolescene og skolebio, – men helt ukendte var disse kulturelle foranstaltninger dog ikke. I Vestergade var der noget, der hed Varde Teater, som ejedes af restauratør Jens Kaas. Af og til kom der til byen en teaterturné, som havde et program, der sær-

ligt var anlagt for skolebørn, og det var en stor dag, når en sådan forestilling løb af stabelen. Forestillinger som Holbergs »Den pantsatte bondedreng« – og »Jorden rundt i 80 dage« af Jules Verne, talte man siden om i dagevis.

Som man ser, var en dreng, der kom til Varde i årene omkring 1920–25 bestemt ikke dårligt stillet, hvad angår fritidsmuligheder. Og så kunne endda nævnes så mange mindre herlige ture til »Lunden« – Blåvand – »Endrupholm« – Søndre Plantage – og mange andre skønne steder.

Nu i 1971 ser alt anderledes ud. Skøjtebanen er en saga blot. Cricket er gået i hi. Friluftsbadet eksisterer ikke mere, – men på Sct. Jacobi skole findes nu et indendørs svømmestadion. Omkring 1950 etablerede man så et stort idrætsanlæg på Pramstedvej, og Frimurerhaven er delvis gået i opløsning. Det, der er tilbage, skal anvendes til legeplads for Sct. Jacobi skoles elever.

Gymnastik og håndbold m. m., der gennem årene havde til huse på skolen, fik for få år siden mulighed for at flytte til den idrætshal, der siden er etableret på Lundvej. Teatermulighederne findes nu også der, idet der er anlagt en moderne scene i den store sal. »Vardeborg« fik for nogle år siden hovedbygningen gjort længere, – og det er ikke så lang tid siden, at man byggede en stor ny fløj til med mange moderne faciliteter: elektriske lamper, – elektrisk WC, – vaskerum – indendørs bademulighed, – lederværelser, – samlingsstue for de ældste m. m. Det gamle »Vardeborg« er ikke til at kende igen.

Varde. »Eventyrets land«. Ejheller i dag vil en dreng kunne finde et bedre sted at vokse op i end i denne byernes by.

MØDE MED JØRGEN BUKDAHL – NORDENS STØRSTE TALSMAND

Af forfatteren Ulf Gudmundsen, Fanø

I udkanten af Askov, halvt skjult bag træer, ligger »Bjerget«, digteren, humanisten, kritikeren og folketaleren Jørgen Bukdahls residens. Et ejendommeligt gråmalet træhus omgivet af en langhåret græsplæne og halvvild havevegetation. Kommer man indenfor, ser man bøger overalt. 12.000 bind dominerer alle vægge, kun brudt af malerier, tegninger og tænksomme hoveder i gips. På førstesalen i studererværelset strejfer den sene vinterlige sols sparsomme stråler to forfatterportrætter, hvis dedikationer i hast tegner billedet af vor vært, Jørgen Bukdahl – 75 år den 8. december 1971.

I den ene ramme ser man Johannes Jørgensens kloge ansigt. Under sit fotografi har han skrevet: – »Inderst inde er en emigrant altid hjemløs, fordi han altid er undervejs.«. Det andet portræt er Johan Falkbergets. Den store norske digter har skrevet: – »Til min ven Jørgen Bukdahl, Nordens største talsmand i vort århundrede, I beundring og hengivenhed«. – Jørgen Bukdahl har blandt mange roller også haft emigrantens. Årene i Norge satte meget i skred. – Falkbergerts ord taler for sig selv.

Jørgen Bukdahl er en tænker og taler af usædvanlig kaliber. Han lader sig ikke passe ind i et traditionelt samtalemønster. Man må skære sine spørgsmål ned. Til gengæld får man grundige svar, og der er ikke stor forskel på stemmeføringen her, ansigt til ansigt mellem bøger og billeder, og i de store forsamlingshussale. Bukdahl synes evigt veloplagt. Hans evne til analyse og syntese gør det naturligt at indlede samtalen med et spørgsmål, der bringer os ind på digterens vurdering af modernismen.

– Du er jo på din særlige måde forbundet med modernismen, Jørgen Bukdahl?

– Ja, nu er enhver nybegyndelse i litteratur altid modernistisk. Men det vi nu omstunder kalder modernisme har et helt andet indhold, sådan at det ud over at være den sædvanlige nybegyndelse er en fundamental retning. Ja, radikalt set intet mindre end et opgør med 1.000 års litterær tradition. Det første ejendommelige ved moderne kunst er kravet til læseren eller beskueren om medvirken. Mange vaner og fordomme må her brydes, bl. a. fordi de kunstneriske virkemidler er af en ganske anden art end den foregående tids. I den moderne kunst er der konflikt mellem en ny erkendelse og et nyt formsprog. Se, derfor vil den moderne lyrik afpoetisere –

altså modsat Aakjær og Holstein, der poetiserede omgivelserne. – Den vil erkende mindre ved at understikke digtets filosofiske begreber, end gennem selve sproget at nå ind til en tungere kerne. Og det moderne maleri vil afillusionere i modsætning til f. eks. Krøyer og Ancher. – Modernisterne vil hengive sig til de kunstneriske virkemidlers spil form, farve og komposition, og den moderne musik vil forjage melodien!

– Kunne du ikke fortælle lidt om den dobbelthed, der går igennem dit eget forfatterskab?

– Det er rigtigt, der er en dobbelthed. Højskolen er halvt mistroisk, og de litterære er skeptiske overfor det folkelige. Johs. Jørgensen sagde engang til mig: – Kære Bukdahl, du sidder mellem to stole, men du har taget en god taburet med!

Ja, ja, dobbeltheden har naturligvis sit udspring af det grundtvigske miljø, jeg kom fra, og det er blevet båret af tre ting: – det folkelige, det nationale, særlig set i forhold til Sønderjylland før 1920, og så det nordiske. Igennem denne arv var for så vidt min bane angivet. Det folkelige behøver jeg ikke at standse nøjere ved. Sådan højskolemand er jeg jo ikke, men mit nordiske arbejde skærer højskolernes arbejde på flere punkter.

Det nationale – et ofte misforstået udtryk – betyder i mit forfatterskabs sammenhæng en afgørende ting, at det nationale aldrig er et mål for en nations virke, men et vækstvilkår for dets mellemfolkelige bestræbelser, og derfor altid modstander af chauvenisme og nationalisme. Og med det samme det nordiske. Cirka halvdelen af mine nogleogtredive bøger peger mod nord. Se, det nordiske er for mig aldrig fællesskab om noget nordisk, men om et punkt udenfor, som vi har fælles med Europa: – Fællesskabet i synet på menneskets værdighed, personlighedens ret og folkenes frihed. Gennem disse to begreber er forfatterskabets indre linie givet. De to værker om Norge, de to værker om Danmark, mit værk om den svenske Elias Tegnér, de fire mellemkrigsbøger og min store bog om krig og besættelse i Norge og Danmark.

– Forfatterskabet synes delt i to dele, før og efter 1945?

– Ja, den første del, der hører mellemkrigstiden til og da navnlig besættelsen, havde jo væsentlig med Grundtvig at gøre, forstået både nationalt, nordisk og universalt. Han var måske den væsentligste modstandsmand herhjemme mod den tyske militarisme!

– Efter 1945, hvor den nye efterkrigstid satte ind, blev det en anden stormand fra det 19. århundrede, Søren Kierkegaard, du koncentrerede dig om?

– Ja, af to grunde. Det afgørende ved Grundtvig var jo overalt spørgsmålet om fællesskabet, som det naturligvis var besættelsestidens afgørende spørgsmål. For efterkrigstiden gjaldt det den enkelte og eksistensproblemet, og knyttet dertil det som Søren Kierkegaard kalder forholdet til næsten. Men som jeg vil sige: – det sociale. Altså det afgørende forhold mellem jeg og du, eller sagt ligeud: – Du må være noget i dig selv, førend du kan være noget for andre. Dette hang jo med Kierkegaard sammen med en europæisk bevægelse, som har det noget konturløse navn eksistentialisme. Det betyder filosofisk og litterært at nedbryde det 19. århundredes tradition og dets idealisme, eller med andre ord illusionisme. Og her har vi forudsætningen til den kunstneriske revolution, vi talte om før. – Det er hvad der ligger bag nogle af mine sidste bøger, de to om Kierkegaard, »Spejling og realitet« og dens efterfølger »Forgyldning og svinelæder«, som egentlig skulle have hedder »Poesi og eksistens«.

– Men den bog handler jo væsentligt kun om ældre digtere?

– Helt korrekt, men det hænger atter sammen med, hvad vi talte om før: Den moderne kunst og navnlig poesiens begreb. Dette sidste er jo ikke bundet til den såkaldte moderne litteratur. Fabulerings- og fantasikunsten har som sådan altid haft sin egen logik, som spejler en erkendelse, selv om den ikke på naturalistisk måde spejler en virkelighed.

På en måde knytter »Forgyldning og svinelæder« sig til den foregående bog, »Spejling og realitet«, der gav den europæiske baggrund for eksistentialismens opgør og oprør med det 19. århundredes filosofiske systemer.

Naturligvis hører de to stadier i forfatterskabet sammen. Dette med fællesskabet og den enkelte. Det er, hvad Kierkegaard vil sige, et dialektisk forhold. At dyrke fællesskabet alene, på bekostning af individet, peger mod fascime og nazisme. At dyrke den enkelte alene, eksistensen, peger mod anarki og nihilisme. Den kulturelle opgave er at fastholde denne spænding.

– Kunne vi få et par bemærkninger om det nye værk, »Folkelighed og eksistens«, som Gyldendal udsender i anledning af 75 års dagen?

– Ja, her udredes folkelighedsproblemet i lyset af de nordiske nationalitetsvækkelser efter 1864, først og fremmest i Danmark. Man får bl. a. en skildring af de religiøse, nationale og realistiske vækkelser, der blev strukturen i kulturlivet efter 64, og hvis hovedfigurer , Ludvig Schrøder, Vilh. Beck og Georg Brandes så afgørende kom til at præge tiden. Et hovedkapitel giver et nærbillede af Grundtvig og siden af Kold, som den historiske højskoles grundlag. Som en overgang til skildringen af norsk folkelig-

hed bringes et afsnit om Bjørnson og Danmark. Man finder også en vurdering af Christoffer Bruhn, der, påvirket af både Grundtvig og Kold, blev den norske højskoles grundlægger. Nyt i bogen er her understregningen af, hvad Kierkegaard direkte og indirekte kom til at betyde for den menige mands myndiggørelse.

I et større kapitel, »Norden og universaliteten«, er der givet et rids af de nordiske landes selvstændiggørelse og i sammenhæng dermed Grundtvigs tanker om det universelle, der rækker ud over det nationale som vækstvilkår. – Værket slutter med min tale i Kathedralen i Trondheim, »Olavssynet og Norden«, hvor trådene samles og vejen afstikkes fra det lokale, gennem det nationale og til det universale. – Man kan sige det sådan, at »Folkelighed og eksistens« bliver en nordisk parallel til »Spejling og realitet«.

– Det er vist ikke nogen hemmelighed, Jørgen Bukdahl, at man har kaldt dit forfatterskab noget af et Fredericia, hvorfra der afgår flere tog?

– Ja, det har været noget af min litterære vanskelighed overfor de to kulturformer, som trods alt velfærdsstateri findes og har meget gamle rødder i det 19. århundrede. Konflikten mellem et mere eller mindre selvtilstrækkeligt litterært miljø, og så det man bredt kan kalde et folkeligt miljø.

Både Grundtvig og Kierkegaard kæmpede jo med denne modsætning, og det var her Grundtvigs kamp gjaldt en dansk enhedskultur, hvor de forskellige modsætninger i kulturen, i stedet for at undergrave hinanden i misforståelser eller miljøbestemt aversion, bekræfter hinanden i ansvaret for en større kulturel helhed.

– Nu må vi ikke glemme din hjemegn, ungdomsbyerne Askov, Ribe – og din mors slægt på disse egne?

– Askov blev min ungdoms by, selv om jeg ikke er født der. Jeg kom hertil i 1913 sammen med mine forældre, der var pensionerede lærerfolk. Jeg oplevede det appelske Askov, lidt før og under den første verdenskrig, da Vejen – endnu en lille landsby – var grænseby. Det gav jo en mærkelig fortættet stemning og holdning at være så nær ved Kongeåen, ikke mindst under den første verdenskrig, da grænseovergangen var spærret med pigtråd. Vi gamle grænseboere glemmer ikke den tid.

– Vestjylland var jo din hjemstavn?

– Ja, min mor var fra Kalvslund og af en gammel slesvigsk slægt. Mange

vil kende hendes foredrag og artikler og Børge Strandnæs bog om hende, »En vestjysk kulturpersonlighed«.

– Og til slut: Ribe, skolebyen, hvorom du har skrevet flere bøger?

– Ja, jeg kom til Ribe i 1914 og blev student i 1916. Både i »Den gamle bys drøm«, »Året i Ribe« og i »Ribeminiaturer« har jeg skildret disse år. Det var mindre skolen end byen, der blev det grundlæggende for mig. Hans Tavsens, Vedels Stubs og Brorsons by. Der var en lille hybel i Sviegade, hvor jeg læste alt andet end lektier: drømte og digtede, som man jo gør i den alder. Nu, jeg ser tilbage, var det denne hybel, der var Ribe.

KORTE TRÆK FRA EN VESTJYDES LIV

Af dansk-sydafrikaneren N. Thuesen, Illebølle

Den første – og største begivenhed i mit liv, var da min far og mor, ved et elskovskys, skænkede mig den mest vidunderlige gave, der findes – livet selv. På livets vandring har jeg lært, fra den ældgamle kinesiske race, at det, at ære sine forældre, selv under de ringeste kår, bærer for nationen en mægtig frugt. Den unge kineser vil ikke drømme om at bringe hjem til sine forældre sin brud af en anden race, det ville være at vanære sin forældre. Racen skal holdes ren. Denne tankegang har gjort Kina til verdens mest folkerige nation – og i stand til at overleve enhver katastrofe, hvadenten den er forårsaget af naturens luner, eller af menneskets egne dumheder. Kineseren, hvorend i verden man finder ham, har en næsten ubegribelig loyalitet til sin race og fædreland.

Det er en kendsgerning, at når – selv vi vestjyder – ankommer til verden, bringer vi meget lidt med. Vi bringer kun, hvad vore forældre og forfædre har sparet sammen til os gennem mange, mange generationer; Først på listen kan vi sætte: En sej vilje til at leve, dernæst en større eller mindre evne til at lære noget fra, – eller i det mindste efterabe – hvad vi ser. Vi kalder det: Intelligens. Af kundskaber medbringer vi kun én eneste, nemlig kunsten at søge efter næring ved moders bryst. Til gengæld er det langt den vigtigste af alle kundskaber, det er grundstenen, alt liv bygges på. Derfor må vi ikke foragte landbruget – thi det er jo naturens bryst, hvor vi alle må søge vor næring.

Tiden gik sin ustandselige gang, og vi små fik lært at tage – ved moders hånd – de første vaklende skridt i en usikker verden. Det tog ikke så lang tid med at få styr på benene, derpå kom lysten til at plaske i vandet og klatre i træerne, lidt senere kom lysten til at være jægere og soldater, altsammen noget som vore fjerne forfædre havde dyrket i lange tider, – for at holde livet gående.

Pludselig skete der noget, som gjorde ende på første kapitel i vor tilværelse. Vi blev sendt i skole. Vi forstod det ikke dengang. Men da greb samfundet for alvor ind i vort liv. Det er jo således, at de kundskaber vi behøver til dagen og vejen, er ikke medfødte, de venter på os i samfundets læreanstalter og samfundet sørger for, at vi alle, såvidt muligt, får tildelt tre gyldne nøgler – de hedder: læse, skrive, regne. Vi får disse nøgler i

den lille skole, og dersom vi passer godt på dem, kan de åbne dørene til videnskabernes templer, hvor menneskehedens erfaringer – gode og dårlige – findes omhyggelig opbevaret. Det følger da, at når vi forlader den lille skole, skylder vi allerede vort samfund mere, end vi i den alder kan fatte – mange, altfor mange, fatter det aldrig.

Når man på livets vandring bliver fortrolig med sine medmennesker, fra vest, da kan det ske, at man nu og da, sidder i tusmørket og lader mindernes fugl flyve tilbage til den sidste dag i den lille skole. Hidtil havde vi små skolekammerater gået den samme vej uden at ane, at en dag ville vejen skilles, og løbe i så mange forskellige retninger, at mange af os aldrig ville mødes igen. Således gik det for mig.

Når man på livets vandring bliver fortrolig med sine medmennesker, sker det ret ofte, at man bliver fortalt, hvorledes en ganske ubetydelig og tilfældig hændelse havde forandret deres livsbane. Det blev også min skæbne.

Som læredreng, i 17 års alderen, skete det helt tilfældigt, at jeg blev vidne til en flok soldater, som havde travlt med bajonet-øvelse, der var lange sække, fyldt med sand, stillet op mod et plankeværk, på sækkene var opridset, i sorte linier, figurer af en mand, en sort plet fremstillede hjertet. Soldaterne blev stillet i geled med passende afstand fra hinanden, derpå blev bajonetterne sat på geværerne, ordre blev givet til løb forbi sækkene, idet de passerede sækkene skulle de søge at ramme hjertet med et hurtigt bajonetstød. Det blev gentaget igen og igen. – I min livlige fantasi var sækkene mennesker, og det der foregik, blev det mest modbydelige, jeg endnu havde set. Den nat ville søvnen ikke komme. Om ganske få år skulle jeg være soldat og trænes til at dræbe mennesker ved bajonetstød i hjertet. Jeg elskede livet, hårdt som det var, måske ham jeg skulle dræbe, også elskede livet. Hvorfor skulle jeg dræbe en fremmed mand, jeg slet ikke kendte, hvorfor skulle han dræbe mig, det var jo helt vanvittigt. Sæt nu jeg dræbte ham – og senere fortrød det – kunne jeg så give ham livet tilbage, svaret kom klart og tydeligt: Nej, når du har berøvet et menneske livet, da har du frataget ham noget, som hverken alverdens rigdomme eller videnskab kan bringe tilbage. Du har da begået den største forbrydelse, et menneske kan begå. – Således tumlede tankerne sig, og inden søvnen kom, havde jeg taget en fast beslutning: Jeg ville aldrig være soldat. – Den beslutning har jeg aldrig ændret, thi jeg har lært i livets gang, at krig bringer kun ødelæggelser, sorger og had uden ende, og tilsidst tilintetgørelse af de folkefærd, der dyrker krigens guder.

Vort lille Danmark er blevet mindre og mindre ved krige. Vi må være venner med vore medmennesker og løse vore problemer ad fornuftens vej. Det er vort eneste håb for at overleve.

Denne beslutning, ikke at ville være soldat, gjorde det nødvendigt at have en samtale med en venlig kontorchef på rådhuset. Han fortalte mig, at for at slippe for at være soldat, måtte jeg forlade landet inden myndighederne havde udpeget mig til at være soldat – og så måtte jeg ikke vende tilbage til mit fædreland inden jeg var mindst 36 år gammel. Jeg modtog dommen. Det blev altså nødvendigt at få de små hænder og den lille hjerne lært så meget som muligt – så hurtigt som muligt – så de kunne tjene til dagen og vejen ude i det fremmede. Det lykkedes. Hamborg blev det første mål. Der skulle penge tjenes til at komme over det store vand, der ligger mellem os og det forjættede land – Amerika. – Det er næsten ligemeget, hvad man vil foretage sig, for at få det til at skære – skal der lidt held til. Det var der også i Hamborg. På en lille ø i Elbefloden fandt jeg et godt arbejde, med masser af overtid.

Nu gjaldt det om at få sparet sammen til rejsen over Atlanterhavet. Billetten var ikke det værste, det forlangtes, at man havde 30 dollars på lommen, når man kom som indvandrer. Så var jeg heldig på arbejdspladsen i Hamborg, idet jeg kom til at arbejde med en tysker, der havde været flere år i Amerika. Han vejledte mig, først gjorde han mig opmærksom på, at når jeg kom til Ellis Island ville jeg blive spurgt, om jeg havde arbejde at gå til, en kontrakt eller lignende, – dertil skulle jeg svare nej. Dengang var det nemlig ulovligt for en indvandrer at have forud aftalt arbejde i Amerika. I øvrigt forsikrede han mig, at som dansker ville jeg ikke have noget besvær; det kom til at passe. Dernæst gav han mig det meget gode råd, at når jeg var kommet i gang i det nye land, skulle jeg i de første to år, såvidt som muligt, holde mig selv borte fra alt det, der var dansk, derefter ville jeg være i stand til at blandes med amerikanerne som om jeg var een af dem. Jeg lader gerne dette råd gå videre. Ovenpå alle sine vejledninger gav min tyske kammerat mig en adresse på et ældre tysk ægtepar, som havde et lille pensionat for tyskere på en sidegade ikke ret langt fra byens kerne. Han havde selv boet hos dem, mens hans arbejdede i New York. Han gjorde mere end det, han skrev til det lille tyske pensionat, og fortalte værtinden, at hun kunne godt betragte mig som en tysker, selv om mit sprog var lidt gebrokken. Alt gik som det skulle, og en augustmorgen ved 11-tiden ringede jeg, med min håndkuffert ved siden, hvori befandt sig alt mit jordiske gods, på døren til det lille pensionat, og blev

meget venligt modtaget. Efter middagsmaden, og et lille hvil på værelset, blev jeg rastløs og måtte ned i den travle del af byen, det blev en skuffelse. Det var en hel anden atmosfære, end den jeg kendte fra København og Hamborg, hvor menneskene ikke havde så travlt, men havde tid til at se på én, i forbigående, og sommetider kunne afse et lille nik og et smil. Jeg ved, at det har ændret sig. Men der var jeg på Broadway i New York, det vrimlede med mennesker, som jagede afsted, uden at skænke mig et blik; i løbet af eftermiddagen fik jeg en underlig følelse – det var, som om jeg var ganske alene, at der var slet ingen, der vidste, at jeg var kommet den lange rejse over det store vand, for at bosætte mig iblandt dem.

Jeg kunne ikke komme bort fra tanken, at dersom jeg faldt død om, ville jeg bare blive skubbet ud i rendestenen, og ingen ville vide, hvad der var sket med mig. Det var en nedtrykt lille fyr, der kom tilbage til pensionatet i tide for aftensmåltidet. Under måltidet fortalte den venlige husmor, at således var det altid, når nyankomne fra Europa kom til New York, men det skulle jeg ikke være ked af, det ville snart gå over. Det hjalp jo straks på humøret, så efter at vi havde spist, syntes jeg, at det var synd at sidde på mit værelse den første aften i den nye verden. Det skulle da fejres på én eller anden måde.

Det blev det også. Først kiggede jeg på beværtninger, man kaldte dem »Saloons«. Ingen adgang for damer. Når man kiggede ind, så man en lang skranke, hvor mænd stod op, og skyndte sig med at drikke deres genstande, så der kunne blive plads til en ny kunde. Det duede ikke. Havde man været sprogkyndig kunne man jo have taget en svingom på en dansesal, eller måske gået på et rigtigt teater, men uden sprog nyttede det ikke. Der var ingen biografer, derimod var der noget, man kaldte »Varieté«, ved indgangen kunne man læse programmet, som i reglen bestod af tryllekunstnere, akrobater osv., dog blev jeg interesseret i programmet udenfor en varieté af temmelig flot udseende. Det allersidste nummer på programmet lød ganske enkelt »Prinsesse Pocahontas synger«. – Jeg havde jo læst indianerhistorier, der fik det til at krible ned ad ryggen. Høvdingen Pocahontus var jeg godt kendt med fra litteraturen, han var en af de mest berømte af indianernes høvdinge, og nu – troede jeg da – skulle hans datter synge for mig. Jeg var i god tid, og fik mig et sæde tæt ved tribunen. Et flygel stod foran tribunen, og en udmærket pianist underholdt i pauserne med dejlig, let musik; der var ingen beat- eller jazz-musik dengang. Aftenen gik, og omsider gik tæppet op for sidste akt. Salens lys blev dæmpet, og scenen var belyst, som var det klar måneskin. En virkelig indianer

wigwam og en funklende harpe stod på scenen. Det så lidt mærkeligt ud, et indianertelt og en harpe hørte da slet ikke sammen.

Så kom hun langsomt og værdigt ud fra kulisserne, hun var den pæneste indianerfigur jeg nogensinde har set, temmelig stor, klædt som en indianerprinsesse skulle være med bånd om panden, ørnefjer stak op fra begge sider af hendes hovede. Der var straks bifald, da hun viste sig, og hun stod ganske stille med bøjet hoved ved siden af harpen, indtil der blev stille i salen, så satte hun sig på den lille bænk ved harpen, og en af de dejligste stemmer jeg nogensinden har hørt, flød ud over salen.

Jeg kendte hverken melodi eller ord, af hvad hun sang, men stemmen var nok, det var en dyb alt med en kvalitet, der lød som om den kom ud af skoven. Da hun havde sunget sit program, gik hun roligt ud i kulisserne, og tæppet gik ned, men bifaldet varede ved og tæppet gik op igen, hun sad allerede ved harpen, hun plukkede én af harpens strenge et par gange, og sad så ganske rolig til der blev stille i salen, så skete det, de evige toner og ord af: »Home sweet home« rullede stille ud over salen, – jeg kendte jo de danske ord, – mens hun sang det første vers, følte jeg medlidenhed med hende, – det var jo ganske tydeligt, at hun længtes tilbage til lejren af wigwams i skoven, hvor hun havde leget og klatret i træerne, da hun var en lille pige. – Hun havde næppe fået begyndt på andet vers, da jeg følte tårerne trille ned ad mine kinder, det var ganske umuligt at holde dem tilbage, – det gik da op for mig, at også jeg længtes tilbage til de egne, hvor jeg havde tumlet mig som en barbenet dreng.

Der var endnu lys i stuen, da jeg nåede tilbage til det lille pensionat, men jeg listede mig op ad trappen til det lille værelse, hvor jeg skulle sove min første nat i Amerika. Den nat kom der en følelse i mit bryst, som jeg aldrig før havde kendt, det var en sød, knugende smerte om hjertet, det fik mig til at tænke, det var en fejltagelse, jeg havde begået ved at komme over det store vand, det syntes at sige, jeg skulle gå tilbage til de steder, hvor jeg hørte hjemme. Det var altså min første oplevelse af det, man kalder »hjemve«. Jeg kender ingen ord til at beskrive det, måske findes der ingen.

Det var henad formiddagen før jeg vågnede, og da jeg kom ned i stuen, sad ægteparret ved morgenkaffen, de smilede nok så venligt til mig, og humøret blev straks bedre. Grossmuti, som hun blev kaldt, gik i køkkenet, og snart havde jeg min første amerikanske frokost: Skinke og spejlæg: Mens jeg spiste sad grossvati og spurgte mig ud om, hvad jeg kunne, min

ven i Hamburg havde skrevet, at jeg var ret en dygtig fyr ved maskinvæsenet, og grossvati havde netop set en annonce i morgenavisen, der manglede en assistent til maskinmesteren på en stor cementfabrik, beliggende på den anden side af Hudson floden. Jeg mente, at det kunne jeg nok klare, pånær det med sproget, grossvati mente, det gjorde ikke så meget, der var jo altid nogen, som kunne tale tysk. Grossvati kendte fabrikken, og gik med som tolk. Da vi fik opsøgt maskinmesteren traf det sig, at han var tysk. I løbet af femten minutter var det klappet og klart, jeg skulle starte næste morgen. Jeg vedblev at bo hos grossmuti og grossvati, og sejlede hver dag frem og tilbage over den store Hudson flod. Ikke langt fra det lille pensionat, var der en aftenskole for udlændinge, gratis undervisning i det engelske sprog. Det blev en travl tid for den lille vestjyde, men han var kommet i gang i det store, fremmede land. – Det blev nødvendigt at stække »Hjemveens vinger« i lange, lange tider.

Det er længe siden »Prinsesse Pocahontar« sang for mig – tre snese og fem år slår ikke til – skyggerne falder stærkt fra vest, jeg sidder rolig i det eneste land i verden, hvor jeg har en medfødt ret til at være. »Hjemveens« urolige fugl har foldet sine vinger, og den har sat sig til ro, dens opgave er fuldført. Den lange tid vi her sprang over, er nu kun en mindehave, hvor tankerne ofte vandrer og finder meget, altfor meget, der er bedst at lade ligge – og glemme; men i tankerne findes også mange blomster, så skønne, at ingen ord har magt til at beskrive dem; ved disse blomster standser tanker og væder dem med en tåre, så de må bevare deres skønhed indtil solen går ned – som den vil.

Meget har forandret sig i mit fædreland, den nuværende slægt har tilsmudset Danmarks fagre navn. Det er blevet til et land af hippies, og narkomaner, er kendt som narkotikahandlernes paradis, i kultur er vi kendt som verdens største lys i porno-litteratur, og intet sted på kloden bliver forbrydere hygget om, som i Danmark.

Den nuværende slægt tilbeder noget, man kalde demokrati, det vil sige, at kvantitet skal råde, – ikke kvalitet. Der findes ikke en mere effektiv måde, hvorved et folkefærd kan udslette sig selv.

Det er 2200 år siden, den kloge græker, Platon, gjorde sine medmennesker opmærksom på, at dersom et folkefærd ønskede at dets slægt skulle fortsætte, da var det absolut nødvendigt, at det blev regeret af sine klogeste mænd. Han gik videre, han udpegede en metode, hvorved et folk kunne finde frem til sine klogeste mænd. Men alt det kender det store, tavse, sløve flertal i Danmark ikke noget til. Danmarks folk har ladet sig under-

vise af elendige pædagoger og afgudspræster, hvis gamle overtro stammer helt tilbage til hinduernes vestas, og som har fået europas historie til at svømme i blod, og genlyde af stakkels menneskers skrig fra torturkamrene.

Så dybt er det danske flertal sunket, at det vælger og støtter ledere, der mener, at Danmark er noget, man bruger til at pantsætte, hos store udenlandske pengelånere, så at vælgerne kan smykke sig med lånte fjer – og de stolte ledere står på deres taburetter og forkynder, at Danmark er ét af verdens rigeste lande. – Virkeligheden er: Danmark er ét af verdens mest forgældede og dårligst administerede lande. Gælden er så stor, at man må låne til at betale renterne på det, der skyldes. Det er nu nået så vidt, at det store, ligegyldige flertal, som ifølge demokratiske love, bestemmer Danmarks fremtid, støtter ledere, der arbejder ihærdigt med at forære Danmarks selvstændighed væk for evigt, til sydlandenes og amerikanernes storkapitalister, og Danmarks fagre land til oversvømmelser af sydens millioner af fremmedarbejdere – for ikke at tale om den million af farvede og uønskede borgere England gerne ville slippe løs på fastlandet. – Således, i korte træk ser de djærve vikingers efterfølgere ud i dag.

Længslens fugl trak mig ikke hjem til en sådan slægt i mit fædreland, en sådan slægt søger, og vil finde sin egen undergang. Den er ikke en tåre værdig.

Længslens fugl trak mig her tilbage, for at mine gamle øjne, som har set så meget, skulle fryde sig, i den synkende sol, ved at se ud over det lille land her højt i nord, hvor mine forfædre gennem tusinder af års utrolig slid, slæb og elendighed havde opdyrket den golde hede til en yndig have, der strækker sig fra øst til vest, fra syd til nord. Disse forfædre havde aldrig ladet noget andet folkefærd fravriste dem dette land, vi kalder Danmark. De havde holdt fast ved det, og efterladt det til os – tryg i tanken, at også vi ville lade det gå videre i vor nordiske slægt.

Når jeg står og lader tankerne vandre langt, langt tilbage, falder der ofte en taknemligheds tåre til dem alle, for det yndige land, hvor min far og mor havde skænket mig det, vi kalder »livets vidunderlige eventyr«.

»Livet er kun en liden drøm, mellem to evigheder«. – Ingen har sagt det så smukt som Englands William Shakespeare.

I dyb taknemmelighed til mit fædreland, lægger min pen sig nu til ro.

VESTJYDER I FEST OG SORG OMKRING ÅRHUNDERDSKIFTET

Af fhv. landpost Hans Peter Hansen, Lunde

Når en ny verdensborger meldte sin ankomst omkring år 1900, blev der – som nu – sendt bud efter jordemoder og en nabokone eller en god veninde af huset.

Jordemoderen blev hentet i åben vogn – også i den strengeste vinter. Var der langt at køre, var det ofte en kold omgang, og en varm kop kaffe var tiltrængt. Dertil kom, at vist så godt som ingen havde varme i soveværelset.

Lægen blev meget sjældent tilkaldt til en fødsel. I det hele taget søgte man sjældent læge. Jeg selv var 18 år, før jeg var hos læge.

Om vor gamle jordemoder, som også tog imod mig, berettes, at hun kun to gange i sin praksis, som var lang, havde lægeassistance.

Man skulle selv betale jordemoder og læge, og mange steder var pengene små. En jordemoder fik vistnok en lille, fast løn. Jordemoderhonoraret var som regel 5 kr., der af navnet en jordemoderseddel. Nattakst kendtes ikke.

Et yndet udtryk var, at man skulle have været jordemodermand, for så havde man konen til at tjene føden.

Når en fødsel var overstået, skulle moderen holde sengen i flere, vistnok ni døgn. I den tid kom så nabokonerne med deres barselspotter, der foruden 2 kr. bestod af lækre sager såsom kringle, lagkage eller sveskegrød. Husets folk ville gerne dele med patienten.

I forbindelse med dåben holdtes barselsgilde med spisning.

Moderen bar sjældent selv barnet over dåben. Det blev gerne overladt en tante eller et andet familiemedlem, som så kaldtes barnets gudmoder.

Konfirmationen foregik også anderledes end nu. Pigerne var i lange, sorte kjoler, som nåede gulvet, og drengene havde fået matroskraven ombyttet med jakkesæt, kravetøj og lange benklæder.

I kirken kom konfirmanderne frem på gulvet og blev spurgt ud om det, de havde lært ved konfirmationsforberedelsen. Endelig bekræftede hver enkelt dåbspagten (trosbekendelsen).

Gaver var der kun få af. Jeg selv fik to kort og en urkæde. Til mit bryllup fik jeg 187 telegrammer. Da var tiden blevet en anden.

Fra min barndom husker jeg, hvor stor en begivenhed en bryllupsfest var. Børnene blev budt med hos familie og naboer.

Spillemanden, som han kaldtes, stod uden for hoveddøren og blæste i horn, hver gang en gæst ankom – kørende eller gående. Gæsterne blev budt velkommen med en dram og en kage. Mændene fik en klar dram (brændevin). Kvinder og børn fik en sød dram. Så fik man frokost med varm mad og kaffe. Efter frokosten begav man sig til kirke. På landet kørte man med hestevogn, mest fjedervogn med to agestole på hver vogn. Selskabet kunne bestå af 30–40, ja, op til 50 vogne. Forrest kørte musikken, derefter fulgte brudesvendene, som var unge mennesker fra familien eller naboerne. I tredje vogn kørte brudeparret.

Nogle steder var der forriddere, dvs. ryttere til hest – fire i alt, to for bruden og to for brudgommen. Undertiden var det forhenværende dragoner, som var dygtige ryttere. Hestene var pyntet med flag og silkebånd. Mens følget var undervejs til kirken, red forridderne frem og tilbage mellem følget og kirken. Sådan blev de ved, til alle havde nået kirken. Jeg har kun set det én gang. Det var ved min søsters bryllup, som stod i Nordenskov. Der var langt til kirken, og hestene var våde af sved, da vi nåede kirken. Følget bestod af 44 vogne.

Efter vielsen blev der ofret. Det gik til på den måde, at alle mænd gik op i koret og lagde deres offergave til præst og degn. Bruden stod op i kirkestolen og modtog pengegaver fra dem, som ikke på anden måde havde vist opmærksomhed. Så gik turen hjem til middagen, som ofte blev serveret i et rundt dansetelt, som var lejet til festen.

Middagen bestod af oksekødsuppe. Efter suppen spistes kødet, og som efterret serveredes saftsuppe med svesker og rosiner. Senere blev det almindeligt med rombudding eller anden dessert.

Ved bordet gik en tallerken rundt, og heri samledes spillemandspenge. Mandlige gæster gav desuden som regel 1 kr. til spillemanden under dansen, som tog sin begyndelse, når bordene var ryddet af vejen. Dansen varede ofte til den lyse morgen. Under dansen serveredes ofte romtoddyer. De mest tørstige skiftede plads, så de kunne få flere glas. Senere serveredes kaffe og varm aftensmad i stuerne. Var man med på noderne, førte man en dame til bords. Aftenen efter fortsatte festen med dans og spisning.

Min far har fortalt, at i hans unge dage varede et bryllup ofte tre dage. Dengang dansede man i en stor stue, som næsten altid fandtes på gården.

Jeg husker, at et bryllup over to dage sled hårdt på skosålerne.

Indbydelsen til et bryllup foregik mundtligt otte dage før festen. Brudens broder eller en nær ven inviterede gæsterne, og det skulle gøres på

højtidelig vis. Det fortælles, at indbyderen undertiden læste op fra en seddel, han havde gemt i hatten. Jeg har ikke selv brugt huskeseddel det par gange, jeg har indbudt til bryllup. Da indbyderen overalt skulle beværtes godt, kunne det efterhånden knibe for ham at gå lige.

For mange år siden lå på torvet i Varde en manufakturforretning, som hed Messen. Ejeren hed Jensen, og det blev derfor i daglig tale til Messingjens. Her fik mange landboere deres udstyr til konfirmation og bryllup. Mit konfirmationstøj blev også købt i denne forretning. Når vi havde handlet, blev vi inviteret ovenpå, og fruen serverede kaffe. Det kunne vi rigtig nyde, når vi havde kørt i åben hestevogn til Varde.

Forretningen havde en papegøje, som var usædvanlig god til at tale, og den var vi meget optaget af.

Når et brudepar havde købt udstyr i forretningen, blev hr. og fru Jensen inviteret med til brylluppet. De kom altid i lukket hestevogn og kørte så brudeparret til kirken.

Sølv- og guldbryllup foregik på samme måde som en bryllupsfest, dog naturligvis uden den kirkelige handling.

En begravelse foregik også lidt anderledes end nu. Man blev indbudt mundtligt, men i almindelighed ikke med det ordvalg, en mand fra Frøstrup Hede anvendte, da han indbød en nabo. Han sagde: »Men kom i god tid, så vi kan få lidt hower (morskab), før vi skal afsted til kirken«. Ved begravelser spiste man nemlig varm frokost, før man kørte til kirke. Senere drak man kaffe og spiste middag.

Om en noget usædvanlig præst i Lunde fortælles følgende: Han havde glemt, at han skulle jordfæste en mand i nabosognet, som var uden præst. Under frokosten opdagede man, at præsten ikke var kommet, og en mand blev sendt afsted til præstegården. Da præsten endelig ankom, sad man endnu ved frokosten, og det fik præsten til at sige: »Når jeg nu får en bid brød og en dram, så skal jeg snart ekspedere den fyr«.

– – –

LUNE JYDER

Min far havde en god hukommelse og var en fortræffelig fortæller. Jeg skal forsøge efter hukommelsen at gengive nogle af hans beretninger.

Personerne, som omtales, levede omkring århundredskiftet. Man var tilbøjelig til at benævne dem originaler. Jeg synes ikke om udtrykket og vil hellere kalde dem lune jyder. Af hensyn til evt. slægtninge undlader jeg at nævne navne.

Før banen (Varde–Nr. Nebel jernbane) kom, var der i Lundtang både mølle, smedie, købmand og kro.

Naturligvis kom landboerne af og til på kroen. »Små sorte« kostede 10 øre pr. stk., og man fik en favn, dvs., så mange man kunne spænde over med armen, for 1 kr. En gårdmand på stedet havde meget lange arme og kunne favne over mere end fjorten kopper på række. Det blev meget billig kaffepunch. Til gengæld fik han undertiden lovlig meget at drikke.

Engang havde købmanden drukket så meget, at han gik under bordet. Lidt senere gjorde en gårdmand ham følge, idet han udbrød: »Man kan da også træffe bekendte overalt!«

Gårdmanden hævdede, når han var påvirket, at han besad en egen kraft i sine store hænder. Kraften viste sig, når han foretog strygende bevægelser med hænderne i luften. En dag skulle han demonstrere det på købmanden, som stod midt på gulvet. Bedst som gårdmanden foretog de strygende bevægelser, tabte købmanden bukserne. Onde tunger vil vide, at købmanden selv hjalp til.

I Outrup boede to gårdejere, hvoraf den ene tillige var skrædder. For øvrigt en udmærket skrædder. I min tidlige ungdom fik jeg syet hos ham. Den anden brugte flittigt ordene »for resten«. – En dag var begge på marked i Varde, kørende med hver sit forspand. Mændene havde nydt nogle genstande, og før hjemturen måtte skrædderen tage imod beklagelser fra den anden, som sagde: »Den vest, du syede til mig, passede for resten ikke rigtigt.« – Under hjemturen kørte de to på hinanden og væltede i hver sin grøft. Da de var kommet på benene, gik gårdejeren over til skrædderen og sagde: »Bukserne passede for resten heller ikke. Hvis det ikke bliver bedre næste gang, vil jeg ikke mere have syet hos dig.«

Den »utilfredse« gårdejer var en dag kørt ind hos en bekendt for at forrette et ærinde. Han blev budt på en kaffepunch, som skik var, men svarede, at han ikke kunne blive så længe, da han havde et par plage for vognen. Han tog snart afsked og gik ud for at køre videre. Et øjeblik senere kom han tilbage og sagde: »Nu kan jeg for resten godt drikke en punch, for plagene er stukket af«.

En pige i Outrup var kendt for at have tre børn uden for ægteskab og for at være meget uvillig til at oplyse faderens navn. I den anledning havde præsten en samtale med hende og krævede at få faderens navn oplyst. Præsten fik den besked, at hun skam ikke vidste, hvem faderen var, for sent kom han, og tidligt gik han. Han var iført en lang frakke ligesom præstens, så det kunne lige så godt være præsten som nogen anden.

En nat omkring år 1900 fødte spillemandens kone i Lunde trillinger, en pige og to drenge. Børnene var meget små og svage, og man ønskede dem døbt straks. Da manden var ude at spille til dans, blev en nabo, som var ungkarl, sendt efter præsten og bad denne komme og døbe nogle børn. – »Nogle børn«, gentog præsten, »hvor mange er det?« hvortil manden svarede: »Det ved jeg ikke, men hun har fået to og får stærkt«.

En gårdejer og hans kone Maren fra Lunde Husted var til fods på vej til julegilde i Skjedsbøl. Uden for smedien standsede Maren op og kunne ikke følge med mere. Manden udbrød: »A tøwes, du stinder, Maren!«. I det samme faldt Maren død om. Hun blev lagt ind på smedens seng, og manden fortsatte. Da han ankom til gildet, hilste han: »Glædelig jul og godt nytår, og nu er Maren død, så jeg har meget at forrette«. Flere spurgte forfærdet, om Maren var død, og svaret lød: »Ja, ov ret dø!«.

Præsten i Lunde-Outrup er allerede omtalt. Han var ikke nogen helt almindelig præst. Engang skulle han vie et ældre par fra Frøstrup Hede. Brudgommen var ikke for gesvindt til at komme af kirkestolen, og præsten, der var ved at blive utålmodig, sagde til sig selv, så højt at det kunne høres på de nærmeste bænke: »Nå, vil han ikke ud, dromedaren?« Da manden stadig lod vente på sig, blev det til: »Har han fortrudt, kamelen?«.

En søndag formiddag havde samme præst døbt en dreng og en pige i Lunde kirke. Om eftermiddagen lyste han til ægteskab for dem i Outrup kirke. Om de senere blev gift med hinanden vides ikke.

En præst ved Ringkøbing fjord var efter sigende meget ukritisk med hensyn til sin påklædning. Han kom en aften ind på Nr. Nebel Gæstgivergård og bad om logi for natten. Kropigen så på ham og viste ham derefter ind på et lille kammer, som anvendtes til logi for landevejens farende svende. Præsten stod i døren og så sig omkring i det tarvelige værelse, hvorpå han udbrød: »Jeg synes dog, dette er ringe nok for en præst!« Han fik straks anvist et andet værelse.

Da en gårdmand og hans kone skulle til bryllup i nabolaget, lod de karlen køre for sig. Parret satte sig i bageste agestol, som hang i kæder. Nær ved gården, hvor festen stod, bad manden karlen slå knald med pisken, så de ankom med manér. Karlen gjorde, som han blev bedt om, med det resultat, at hesten gav et spring fremad, så herskabet væltede bagover med benene i vejret. Konen beklagede sig over uheldet, hvortil manden sagde: »Skidt med det, der er alligevel ingen, der kender dig i den ende«.

Også på anden måde gik det dårligt for ægteparret, idet de endte deres

dage på Lunde fattiggård. Men heller ikke dette tog modet eller viddet fra manden. En dag, da der var bryllup i nærheden, gav han ved morgenbordet udtryk for, at han ikke rigtig vidste, om han skulle gå til bryllup. – Bestyreren spurgte, om han da var inviteret. Hertil svarede manden: »Nej, for så vidste jeg da nok, hvad jeg skulle«.

For mange år siden boede i Lunde en slagfærdig fiskemand. En dag kom han op i præstegården for at handle. Da præsten gav udtryk for, at fisken var noget dyr, og at den kunne købes meget billigere hos fiskerne, svarede fiskemanden: »Ja, og hvis vi kunne få Guds ord direkte fra Vor Herre, var det også meget billigere«.

SKIBSVRAG VED SKALLINGEN OG BLÅVAND

Af strandfoged Hans C. Jensen, Blåvand.

Når man kører ud efter Skallingen ved lavvande, ser man nogle skibsvrag. Længst nede ud for Svenskeknolde ligger vraget af »Esperance«. Den skulle i følge Kirstine Olesens beretning i Langli-bogen være bygget i Sverige 1870 og solgt til en kaptajn From af København for 13.500 Rdl., han skulle sammen med otte mand være forlist med skibet, det var i 1874. »Esperance« var på rejse fra Hamborg til Brasilien med en ladning stykgods, men da det er kommet ud i Nordsøen, må det have mødt hårdt vejr og er kuldsejlet i nærheden af Hornsrev, hvor nogle Blankenese-fiskere fandt det drivende med bunden i vejret, det er senere kommet på ret køl og drevet ind ved Svenskeknolde, hvor spanterne rager op endnu. Stævnen var i mange år et vartegn, der ragede godt et par meter op over sandet og kunne ses langt, men under sidste krig, var der en entreprenør som forsøgte at sprænge vraget for at få de svære kobbernagler, som skibet tildels var samlet med, men nåede kun at sprænge nogle læs tømmer – deriblandt stævnen – væk, så kom der storm og vraget blev fyldt med sand, hvorefter bjærgningen blev opgivet.

1874 var et godt år for Oksby og Blåvand med arbejde ved strandede skibe. »Esperance« ved Svenskeknolde og »Penelope« ved Benknolde og »Kunigunde« på vestre side ladet med pommerske bjælker.

Lidt øst for »Esperance« kan man ved særligt lavvande se noget af vraget af et stort skib. For 70 år siden spurgte jeg min far, hvad det var for et skib, men han vidste det ikke, så det må være meget gammelt.

Længere mod vest ligger vraget af fiskekutteren »Ægir« af Esbjerg, den strandede den 17. januar 1921. Besætningen blev bjærget af redningsbåden ved Svenskeknolde.

Lidt længere mod vest ligger vraget af fiskekutteren »Godthåb« af Esbjerg, strandet den 16. maj 1902. Besætningen kom i land i deres egen båd. For en 6–7 år siden kom et vrag af et mindre fartøj frem nede ved Benknolde, når man betænker, hvor meget havet har taget af kysten, er man tilbøjelig til at tro, at vraget er helt fra Sønderside's tid, det var mest fartøjer fra 6–12 læster, der befor dette udskibningssted, og da stranden på dette sted overskylledes ved særlig højvande, kan det formodes, at fartøjet ikke har kunnet klare kysten og så prøvet at sejle over, men er blevet hængende.

Omme på vestre side af Blåvand, midtvejs mellem fyret og Langsladerende, rager nogle spanter op af et mindre fartøj, det er kutteren »Bries« som strandede på Ulven i 1922, men senere drev derom.

Noget syd for Langsladerende kunne man – mellem den daglige højvandslinie og klitterne – i mange år se noget af stævnen af et skib. Det kaldtes kulskibet, en skonnert, som sidder der med det meste af sin kullast, den må være lige udenfor klitterne nu og kunne nemt udgraves i forårstiden. En entreprenør forsøgte under sidste krig at finde vraget, men det lykkedes ikke, så det sidder der stadigt.

Lidt nord for Langsladerende ses spanterne af et større skib, det er vraget af brig »Memorande« af Tvedestrand, Norge, som strandede 1. november 1880. Besætningen på ni mand reddedes af redningsbåden fra Blåvand. Der fandtes ingen redningsbåd i Vejrs den gang.

Omkring århundredskiftet fandtes endnu i hjem i Oksby og Blåvand fajance fra »Esperance«. Meget af godset blev kørt til Varde og solgt der, men noget blev også solgt i Blåvand og Oksby.

Der tjentes en daler om dagen ved bjærgningsarbejdet ved »Esperance«, men på vestre side ved »Kunigunde«, hvor vraget var ladet med pommerske bjælker tjentes en specie (2 daler) om dagen, men det var selvfølgeligt også hårdere arbejde.

– – –

Det var jo ikke alene vrag, der drev ind på kysten, men også dækslaster og dele fra skibe, disse effekter blev solgt på strandauktioner.

Det var vist lige før århundredskiftet, at en lærer i en af kystbyerne spurgte eleverne om de kunne sige ham den største højtidsdag, hvortil en dreng rask svarede: »Auktionsdagen«. Det var en dag, drengene så hen til med stor forventning.

Bønderne inde fra landet kom kørende med hestevogn. Hestene blev opstaldede på de forskellige ejendomme, og det gav en drikkeskilling, der var jo ikke noget, der hed lommepenge den gang. Tit havde børnene også fri fra skolen (ihvertfald den halve dag).

Indtil lige efter århundredskiftet var det en stående regel, at der kunne købes kaffepunch hos den strandfoged, der havde oplagspladsen, det stimulerede jo vældig købelysten. Der kom købere fra Aal, Billum og Janderup. N. Bloch, Sønderbøl, var altid en fast mand ved auktionerne, han købte meget træ, særlig hvad der kunne laves til lægter, som han solgte til bønderne. Gårdene var jo mest stråtækkede den gang, så man brugte mest kløvede lægter.

Auktionen holdtes i april eller maj. Før i tiden kunne der også komme en dækslast efter en sommerstorm, så holdtes der en efterårsauktion.

Der kunne tit før i tiden drive meget ind, som folk ikke var klar over, hvad var. En gang i min drengetid inddrev der nogle sække, men indholdet var noget skidt, det lignede store frikadeller – det var rågummi, men det var der ingen, der tænkte på, de hældte indholdet ud og tog sækkene.

Det kunne ske, når der var meget nyt træ, at der kom en opkøber. Han købte så nogle numre, og holdt så inde. Nej, så kan man lige så godt købe det hos tømmerhandleren, sagde han, men så havde han et par stråmænd, som fortsatte købet.

En gang ved en auktion i Blåvand, hvor der skulle sælges en hel række numre nye planker, var der en opkøber sammen med en handelsmand fra Øster Oksby. De havde også begyndt at byde på plankerne, men så kommer naboen til handelsmanden ud indefra. Han havde fået lovlig mange puncher, kunne man se. Han begynder at byde, og køber det ene nummer efter det andet. Opkøberen ryster på hovedet og handelsmanden skriver af barmhjertighed numrene op. Folk lo. Omsider siger auktionsholder Andresen: »Ved De i grunden, hvad De køber, mand,« hvortil manden svarede: »Ved De hvad De sælger«, og så gik auktionen videre til stor morskab for publikum. Da det sidste nummer planker var solgt, gik opkøberen, handelsmanden og naboen ind for at få en punch. Nu måbede folk. Der var en og anden som godt ville have købt et par numre, men havde glemt at byde.

Nu er strandauktionerne kun et levn af, hvad de var før i tiden. I sejlskibenes tid drev der altid noget ind efter en storm. Man var jo ikke som nu advaret over radio, så man kunne tage sine forholdsregler. Nu er skibene også af jern, og det sker, at de går ned med hele lasten.

Nu ligger stranden fuld af kasser og små vragstykker, ingen har brug for det, men før folk fik gaskomfur og oliefyr, blev stranden for det meste holdt ren for den slags. Når strandfogeden efter pålandsvind havde taget, hvad han ville have, kunne man med fralandsvind (da kom strandfogeden ikke) tage ud efter brænde, det sås der gennem fingre med, men det kunne jo ikke blive lovlig, for, som han sagde, tolderen, så ville folk kalde det brænde til det stak langt ud af vognen. Kunne man ikke komme uset hjem, havde man det altid tildækket med noget. Ligeledes hvis der inddrev planker eller brædder ville folk gerne redde lidt til husbehov, det var jo herreløst gods, det var der ingen synd ved, men strandfogeden måtte ikke se det. Nu tror jeg ikke der er nogen, der gider gå ud og bære en planke hjem på skulderen en mørk aften.

SIDSTE STORE SEJLSKIB PÅ VARDE Å INDEN TARPHAGEBROEN BLEV BYGGET

Af Henrik Poulsen, Esbjerg.

»Elisø« er godt kendt i farvandene her ved Esbjerg. Den er bygget i 1907 og tilhørte kaptajn Møller Winther, som stammer fra en af Rømøs ældste rederier og sømandsslægter.

Sejlføringen, er som De ser på billedet, mesan og storsejl, klyver og fok, og på siden det gængse sænkesværd. Skibet var uden motor.

Dens sidste trip op ad åen til Varde, var vel nærmest en demonstration. Jeg husker den modvilje Tarphagebroen mødte i Varde, hvor man af gode grunde søgte at spænde ben for projektet. Sejlklubben i Varde optog kontakt med Esbjerg Amatør Sejlklub i Esbjerg og i fællesskab begyndte man så at rode sig ind i forholdet med det planlagte broprojekt ved Tarphage.

Jeg var selv i bestyrelsen for E.A.S på det tidspunkt. Vi korresponderede med V.S. og fandt en måde, hvorpå vi ved fælles optræden kunne få det drejet således, at broen blev konstrueret med klap, så al sejlads kunne foregå uden hindringer for de store både med de høje master, og den vekslende vandstand i åen.

For klubben i Esbjerg var det vitalt. Det var et af de skønneste områder for vore tursejladser. Dem havde vi jo ikke for mange af i forvejen.

At det var en af indfaldsvejene til Esbjerg over Tarphage nordfra, og at kravet om klapbro ville fordyre projektet kolossalt med mandskab til at betjene trafikken, havde vi i første omgang ingen tanke for.

På et møde med handelsstandsforeningens formand, daværende medlem af Esbjerg Amatør Sejlklub, konsul Ludvig Christensen, øjnede vi efterhånden konsekvenserne, og som de gode bypatrioter, vi jo var, trak vi os ganske stille ud i mørket, med det resultat, at der i lange tider var ligesom en kold mur mellem Varde og Esbjerg sejlerne.

Ribe deltog ikke meget i polemikken.

Men på flere af efterkommende møder i E.A.S. var der mange bravallaslag. Der blev slået i bordet, så det peb, over bestyrelsens vankelmodighed.

Det var sidst i trediverne, vi tumlede med den famøse historie. Nu er de væk, mange af de gamle sejlere, både i Varde og i Esbjerg, og så vidt jeg erindrer, kom vi trods alt godt ud af det, hvorend vore både mødtes, på søen eller ved land. (Se billedet på bagsiden).

KLIP FRA EN GAMMEL SCRAPBOG
der opbevares på Varde byhistoriske arkiv

Et sagn fra Varde Sønderhede

Fra Arilds tid har Varde Sønderhede haft et dårligt rygte på sig. De gamle sagn om røverkuler, hvorfra klokkestrenge spændtes over vejen var kendsgerninger for Varde Sønderhede. Disse forhold omtales i de gamle retsprotokoller, og de findes desuden stedfæstede ved mundtlige overleveringer fra slægt til slægt og helt til vore dage.

Et stykke fra Ølufvad kro – omtrent der, hvor Varde, Grimstrup og Næsbjerg sogne støder sammen – stod en ussel lyngtækt hytte halvt nedgravet i jorden. Røverbander holdt i mange år til her. Mangen en kræmmer og pranger blev overfaldet og frarøvet deres penge, men sjældent hørte man om, at røverne begik mord. Banden røvede kun til husbehov, og sjældent gik det ud over de omkringboende bønder. En ganske anderledes hård medfart fik adelsmændene, når røverne fik fat på dem. Dette had til adelsmændene, som røverne således udviste, deltes i øvrigt i den tid både af borger og bonde, og det var sagtens en af årsagerne til, at røverne i så mange år kunne fortsætte deres forbryderiske uvæsen, uden at øvrigheden kunne få bugt med dem.

– – –

På torvet i Varde, lige over for kirken, boede den gang en rig købmand, der særlig stod i forretningsforbindelse med de omboende adelsmænd. Købmanden havde ingen børn selv, men han havde en plejedatter. 20 år før havde en mand en nat banket på hos købmanden og til hans pige afleveret et lille barn med bøn om at beholde det i nogle dage, indtil det blev afhentet. Der var dog ingen, der forlangte det udleveret. Købmanden beholdt barnet og opdrog det som sit eget.

Pigen voksede til og blev en af de kønneste piger i Varde. Som den rige købmands plejedatter var hun omsværmet af bejlere, og blandt disse var junker Otto Dyre til Krogsgård.

En novemberdag mødte han hos købmanden for at bejle til plejedatteren i tugt og ære.

Da junkeren var kendt som en brav mand, gav købmanden og hans hustru med glæde deres samtykke, idet de dog gjorde junkeren opmærksom på, at de ikke kunne opgive, hvem forældrene var.

Som alle forelskede tog junkeren sig dette spørgsmål meget let. Det blev bestemt, at brylluppet skulle holdes om fire uger.

Under disse omstændigheder svandt den korte novemberdag hurtigt, det begyndte allerede at mørknes, og junker Otto bestemt sig for at tage hjem. Hans forlovede bønfaldt ham om at vente til næste dag, da det var farligt at færdes på Varde Sønderhede så sent på dagen. Men junker Otto fastholdt sin beslutning, idet han henviste til sin gode hest og sine våben.

Da junker Otto havde passeret Varde å og kastede sit blik over den mørke hede, kom der en uhyggefølelse over ham, som dog snart fortog sig. Hans sporede hesten og fortsatte ridtet fremad.

Aftenen var mørk, men den sandede vej var let at følge i den sorte hede. På én gang standsede hesten og forsøgte at vende om, og da det ikke tillodes den, stejlede den, men den øvede rytter tvang den ned igen. Han huggede sporerne i dens sider. Den gjorde et vældigt spring fremad, styrtede i det samme til jorden, og så voldsomt var faldet, at junkeren blev slynget frem i lyngen.

Han blev nu kneblet og bagbundet og ført med magt til røverkulen. Her blev han afklædt for at blive behandlet som de andre overfaldne adelsmænd, der blev frarøvet alt og derefter modtog en legemlig revselse, inden de fik lov at løbe. Under afklædningen blev røver-anføreren opmærksom på, at junkeren i en snor om halsen havde en elfenbensplade med et dameportræt.

Idet røveren genkendte billedet, som forestillede købmandens plejedatter, tvang han junkeren til at bekende, at det var hans trolovede. – Junkeren blev derefter givet fri.

Da røverne senere mødtes i hulen, var anføreren ikke med, og de så ham aldrig siden.

I december måned var der så stort bryllupsgilde i købmandsgården på torvet i Varde, da købmanden gjorde bryllup med sin plejedatter og Otto Dyre til Krogsgård.

Vielsen var forbi, men da brudeparret trådte ud af kirkedøren, følte bruden, at hendes hånd blev grebet af en fremmed, der trykkede den med varme. Med et skrig gjorde hun sig løs, men den fremmede var forsvundet i trængslen.

– – –

Til præsten i Ringgive kom der kort efter en aften en mand og bad om at blive taget til alters, idet han skriftede sin store synd. Præsten efterkom hans anmodning, og kort tid efter døde manden og blev begravet på

den derværende kirkegård. Kun præsten vidste, at den døde var røveranføreren fra Varde Sønderhede.

– – –

Den unge frue på Krogsgård erfarede aldrig noget om sin fader. Hun levede som en troende kristelig kvinde, som opdrog sine børn i tugt og Herrens formaning. Hun var god mod de fattige, og sagnet om Otto Dyre og hans gode hustru lever endnu på Varde-egnen som en mundtlig overlevering fra slægt til slægt.

OM DEN JYSKE HEDE

I gamle dage rejste folk meget nødigt igennem Jyllands hedestrækninger, hvor alskens røverpak, f.eks. tatere og ulve, gjorde en sådan rejse livsfarlig. Endog så langt op i tiden som 1759 skrives der, at flokke af ulve skjuler sig i lyngen og gør så stor ulykke på dyrene, at man kører sønderrevne får og lam hjem i læssetal.

1757 ansøger nogle mænd om tilladelse til at bebygge Randbøl hede på den betingelse, at de må holde store, stærke hunde, geværer og våben til at jage røvere, ulve og ræve med, hvilke findes i mangfoldighed i disse udørkner. Og da Alheden er blevet bebygget med tyskere, skriver en embedsmand i 1764, at der må gode, danske hunde og nattevagt til værge mod de mange ulve.

Hederne, såvel som al øde jord tilhørte i gamle dage kongen, og bønderne måtte ikke uden tilladelse slå lyng, som i regelen kostede 1 skilling for et læs. Men 1698 ansøgte en del beboere kongen om tilladelse til at slå lyng på Alheden, og kongen opfyldte deres begæring.

Imidlertid kom adskillige til den overbevisning, at en del af heden med fordel kunnne dyrkes, og efterhånden indgik der til regeringen en hel del forslag og ansøgninger desangående; men det varede længe, inden der blev gjort noget ud af sagen.

Endelig blev der 1751 nedsat en kommission på tre mand, som skulle undersøge mulighederne for Alhedens opdyrkning. Den kom dog til det nedslående resultat, at opdyrkning af Alheden ikke kunne blive til nogen nytte; men det var godt, om beboerne nærved ville gøre noget, og det, de tog sig af, burde være fri for skat og tiende.

Den kloge kone på den jyske hede

Ude på den jyske hede mellem Vejle og Varde lå den lille hedeby, Grindsted, kun bestående af nogle huse, der lå langs med landevejen.

Byen havde en kro, en læge, en dyrlæge, et apotek, et posthus og et par andre huse. Denne ubetydelige, stillestående hedelandsby er nu forandret til en blomstrende og driftig by. Jernbaner i flere retninger skabte liv og virkelyst, hvor der tidligere var stilstand.

Den afsondrethed, hvori disse hedeboere tidligere levede, har bevirket, at overtro og de såkaldte »kloge« mænd og kvinder har spillet en stor rolle for år tilbage. – Og det er forståeligt. Heden var sparsomt beboet, og på landet fandtes hverken læge eller apotek i ældre tider.

På den 75 km lange strækning fra Vejle til Varde fandtes der i ældre tider hverken læge eller apotek. Først i 1842 blev der oprettet et apotek i Grindsted.

En af hedens videst berømte »kloge koner« hed Ane Trøglborg. Hun var født i Amlundgård i Lindeballe sogn 1816. Fra denne gamle ejendom, som oprindelig havde været en kongsgård, er der udgået en række kloge kvinder, som har vundet stor berømmelse for deres fortrinlige behandlinger af sygdomme hos mennesker og dyr.

Ane Trøglborg var en ualmindelig stor og stærk kvinde og bekendt for sin store indsigt i landbruget, så allerede dette bevirkede, at hun tidligt vandt ry som »klog« kone.

Hun tilberedte selv den medicin, som hun brugte, og tilberedelsen foregik altid bag lukket dør. Hvad medicinen bestod af, var hendes hemmelighed, men den var skrap, så det betød noget. Og hvad værre var, den virkede næsten altid efter sin hensigt.

Hendes specialitet var især hugormebid, og ingen læge kunne overgå hende i den behandling. Sin første berømmelse fik hun ved at kurere en dreng, som var opgivet af lægen. Til tak herfor anmeldte lægen hende for kvaksalveri. Ved underretten blev hun idømt en bøde, men overretten frifandt hende under henvisning til, at hun faktisk havde reddet drengens liv. Havde hendes ry som »klog« kone været stort før, så bevirkede overretsdommen, at hun blev kendt og omtalt udenfor Jyllands grænser.

»Kloge« mænd og koner findes vel endnu på den jyske hede, men det går med dem som med lyngen og zigøjnerne, de forsvinder efterhånden, som civilisationen trænger frem.

Der er noget i, hvad digteren skriver: »Om føje år heden som en kornmark står«. Ved oplysning og ved de udstrakte samfærdselsmidler vi har i jernbaner og biler, forsvinder afsondretheden og overtroen.

Det er morsomt i tilknytning til ovenstående at læse en annonce om medicin i »Ribe Amtstidende« 1890:

»Influenza-Carameller fås hos P. Christensen, Kræmmergade«. Som et andet middel mod influenza averteres samtidig med China Livs-Elixir, der ikke bør savnes i noget hjem.

FRA FANØ

Om døbefonden i Nordby kirke på Fanø berettes der, at den skal være skænket af dronning Dagmar, Valdemar Sejrs dronning. Igennem lange tider troede man, at indskriften var runer, men ved forrige århundredes midte oplystes det, at dette ikke passede.

Skrifttegnene ligner dem, som findes på gamle mæhriske dokumenter, og da dronning Dagmar jo var fra Bøhmen, har sagnet muligvis ret i, at døbefonden er skænket af dronning Dagmar. Som bekendt ligger jo Fanø også nær det sted, hvor Dagmar steg i land, da hun kom sejlende hertil for at ægte kong Valdemar.

Det er da ret naturligt at antage, at hun, der var så god og from, har betænkt de omkringliggende kirker med gaver.

Det sidste besøg i den gamle kirke

I 1877 besøgte Thomas Lange for sidste gang Oksby gamle stråtækte kirke, som snart skulle rives ned og erstattes af to andre.

Digteren har fortalt smukt om sin rejse over Jyllands sletter til den gamle kirke. Da han nåede stedet skriver han:

»Da jeg stod foran et af de lave vinduer og så derind, medens den synkende sol bag ørkenens bjerg belyste den brøstfældige altertavle og faldt i enkelte strejfende stråler hen over det ujævne gulv, kom jeg til at tænke på så mangt og meget, som jeg således efter al sandsynlighed – for sidste gang stod her og betragtede disse syner. Især kom jeg påny så levende til at mindes en gang, jeg som barn bivånede en gudstjeneste derinde. Det var kort tid forinden jeg forlod egnen:

En gammel provst – vist fra Varde – skulle i vakancen besørge tjenesten. Der var mange mennesker i kirken, thi provsten var en mand, som alle gerne ville høre. Det var i hundedagene, en mørk skybanke lå ude over Kallesmærks, hvor det plejede at bebude et hæftigt tordenvejr i anmarch. Uvejret nærmede sig, og tilsidst var det lige over, og lynet slog ned på kirkegården ledsaget af et orkanstød, som, idet det med en frygtelig hylen ligesom snoede sig om kirken, løftede hele det vindue, som var nærmest

ved prædikestolen, ud af sine hængsler, hvorved kirken fyldtes med en sådan understrøm af luft, at vinduet formelig sejlede på denne højt over vore hoveder og blev tilsidst sluppet af understrømmen henne ved alteret, hvor det med et klingende brag faldt ned og knustes.

Efter en dødsstilhed i kirken hævede man hovederne og så på provsten. Denne stod endnu nogle øjeblikke i tavshed, som om han lyttede efter det svindende vejrs brusen, eller som hensunken i stille bøn. Men da hævede han sine arme i vejret, og idet hans ansigt lyste af indre bevægelse, sagde han:

»Se, i Himlen tordner Jehova, og den Høje lader sig høre. Han ryster jorden, så den bæver, og bjergenes grundlag skælver. De bæve hid og did for hans vælde. Fortærende ild udgår fra hans mund. Han bøjer Himlene og stiger ned. Der er tyk mørke under hans fødder. Han svæver på vejrets vinger. Han bygger sit paulun af mørke vande og tætte skyer, og han udskyder sine pile for at forfærde sine fjender. Men du rakte ned fra Himlen, Jehova, og frelste os som fra en fortærende ild. Dit navn være højlovet i evighed«.

Kongen i Østerige

Det var altid en opsigtsvækkende begivenhed, når han kom på besøg. Oftest kom han uden ærinde, og det var ikke almindeligt dengang, at en bondemand kom sådan en ganske almindelig søgnedag uden ærinde. Der var andet at bestille. Men hvad der var endnu mere opsigtsvækkende, var den omstændighed, at han sædvanligvis kom ridende. Og det var der aldrig nogen, der gjorde, undtagen »storfolk«. Men til dem regnede Jep Gravsen sig ganske vist også. »A er kongen i Østerige«, var hans sædvanlige præsentation, når han holdt sin hest an foran døren. Han snurrede så grinagtig på r'et. »En bette snisser« havde han sædvanligvis på, hvad der ofte bragte hans medfødte gode humør til at stige så højt, at han måtte anbringe en eller anden strålende blomst i sin sorte, stive filthat. Ret op og ned skulle den stå lige foran. En rød georgine, han engang kom med, virkede særlig festlig.

Hans »kongerige« var den milevide hede i sognets østlige yderkant. Hvor stor en part af denne, der i egentligste forstand var hans, ved jeg ikke. Men hans ejendom hørte vist ikke til de mindste. Og at han ikke heller hørte til de fattigste beviste den omstændighed, at han kom på ridehest – selv om den ikke hørte til de fornemste. Den gang havde de fleste hedebønder kun stude.

Der er mange historier om ham.

Her er en fra hans sidste åringer, da han sjældent mere besteg hesteryg, men måtte indskrænke sig til at fornøje sine nærmeste omgivelser med det humør, der varede ham ud. Han fortalte den selv sådan:

»Do spør om Møller, ja, han er død. Hvor længe det er siden? Ja, lad mig se, når vi kommer til høbjerring, er det akkurat 4 år siden. Jow, de ved a ellers god besked med, for a ska' sige dig, a var ved ham på det sidste. For det var jo altså høbjerring, og alle folkene var i engen, så lovede a at se ind til ham sådan engang imellem, og det gjorde a osse, flere gange om dagen. Men så var det værst om natten. For hans folk sov allesammen så hårdt, de var jo trætte efter en hård dags arbejde. Og så sagde a til dem: A kan godt gå over og ligge ved ham, hans seng er stor nok til os begge to. Så kan I andre sove roligt. Det sagde de tak for, og så lå a da ved ham de sidste fem nætter, han levede. Meget syg var han såmænd ikke; vi lå tit og snakkede helt rart sammen sådan om nætterne. Men se så, så kom den femte nat, som jo blev den sidste. Do siger så lidt, Møller, sagde a til ham, er do mere syg? Åh, nej a er mest noget træt, svarede han. Sov do kuns. Det gjorde a så. Men hen på natten vågnede a, og syntes, han lå så stille. Er do mere syg, Møller? spurgte a igen. Men den gang svarede han ikke. Og lidt efter tog han et dybt suk og var død. Om a så kaldte på de andre? Nej, såmænd gjorde a ej. For det var jo lige midt i høbjerringen, og de trængte til søvn. Nej, a lagde mig roligt til at sove igen ved siden af ham, til det blev dag. Om a var ræd? Nej, hvad skulle a være ræd for? – Mæ og Møller havde været gode venner og naboer i over 40 år, og han havde aldrig gjort mig nogen fortræd, mens han levede, skulle han da gjøre det, når han var død!

Hver har sit kors

Der fortælles, at en fattig bonde engang kom op til salmedigteren Brorson på bispegården i Ribe. Han så sig forbavset omkring i de – efter hans forhold – fine værelser og ytrede derefter ganske lunt: »Ja, det er jo i grunden let for »vor far« at skrive så kønne vers om »Korset«, han ser ikke ud til at kende meget til det selv«.

Brorson tog ham ganske stille ved hånden og førte ham bort til en fjernere del af bispegården. Der – bag en tilgitret rude – sad en af hans sønner og stirrede på dem med vilde, vanvittige øjne. Da forstod bonden, at hver især har sit kors at bære, og at ingen kan bedømme den andens størrelse og vægt.

Sagnet om Ølgod kirke

Vest for Ølgod stationsby ligger den anselige, smukke Ølgod kirke, indviet til St. Laurentius, og oprindelig bygget af tilhugne kampesten.

Ser man nøjere til, vil man se, at der hist og her ind mellem kampestenene er muret røde mursten, og dette skal have sin grund fra meget gammel tid, da Ølgod kirke tilhørte herremanden på »Hejbølgård«, som var en rå og ugudelig mand, stærk hengiven til drik og kortspil.

Han var således en aften ridende til »Nørholm«, fortæller sagnet, hvor han drak og spillede, bestandig var han uheldig med sine kort, tabte efterhånden ikke blot sine penge, men også sin smukke ridehest, hvorfor han ville holde op med at spille.

Herremanden fra »Nørholm« overtalte ham dog til at fortsætte spillet. Han kunne jo betale med sten fra Ølgod kirke. Dette blev så bestemt, men herremanden fra »Hejbølgård« tabte, så derfra stammer det, at en del sten er borte i muren af kirken, og et sted på »Nørholm« findes efter forlydende de manglende sten.

Herremanden fra »Hejbølgård«, kom nogle år efter, en sen nattetime, kørende forbi Ølgod kirke på hjemvejen, efter at have været til selskab i Strellev.

Han var ikke i godt humør, og lod sit onde lune gå ud over sin kusk, som piskede på den røde hest og den brune hoppe, som var forspændt den tunge herskabsvogn.

Vejen førte forbi Ølgod kirke, hvor herremanden opdagede, at degnen havde glemt at slukke lysene. Det var en slem forseelse, da herremanden som kirkens ejer skulle betale lysene.

Herremanden gik så ind i kirken og slukkede lysene; men da han kom ud brændte lysene igen. Med en drøj ed gik han atter ind i kirken, slukkede lysene og forvissede sig om, at nu var de ret slukkede; men inden han nåede udgangen, blev han spærret af et eller andet usynligt, og han blev grebet af frygt og ville støde sit sværd mod »gespenset«; men en hul stemme advarede ham, da påkom der ham en stor rædsel, og så måtte han søge hjælpen, hvor den var at finde. Han bad i sin vånde Gud stå ham bi og bevare sig; men hvis han kom levende fra dette sted, da ville han til Ølgod kirke bygge et kapel, som skulle koste en skæppe sølvpenge.

Nu var »gespenset«, uhyret eller hvad det havde været, helt forsvundet, og herremanden kunne frit gå ud af kirken. Udenfor kirkelågen mødte herremanden noget, som atter rystede ham og gjorde ham helt ædru, hvis han ikke før var blevet det. Hans kusk og hans hoppe lå døde udenfor

kirkelågen, og herremanden måtte spænde den anden hest fra vognen og ride hjem til »Hejbølgård« i den mørke nat. Men allerede samme sommer blev tilbygget et halvrundt kapel til kirken. Udvendig på denne tilbygnings østre side findes en fordybning som et skæppemål, og forneden findes et udhugget uhyre eller lignende, som menes at være sat ind af herremanden som et minde om hin nat, da han blev holdt inde i kirken.

JYDEPOTTERNE

Fra fundene i kæmpehøjene ved vi, at de brugtes allerede i oldtiden, og iblandt Peder Laales ordsprog, som blev udgivet 1515, er der et, som lyder sådan: »Fy dig an, så sort du est«, sagde gryden til lerpotten.

Varde-egnen er blevet kaldt jydepotteegnen, og det var da også i denne egn, at der blev lavet flest. En mængde blev solgt på de store markeder i Grindsted og Vorbasse; en del førtes ad søvejen til Limfjordsbyerne, København eller Norge; en del sejledes fra Hjerting til Slesvig-Holsten eller til Hamborg, ja, de nåede endog til Holland, og endelig befordredes en stor del pr. vogn rundt i Jylland, ja, pottekørerne kom endog langt ned i Tyskland.

Disse jydepotter blev lavet af en slags blåler, som blev blandet med en fjerdedel sand, for at de ikke skulle revne under tørringen, og så blev det æltet med fødderne. Dette arbejde blev påbegyndt tidligt om foråret, efter at leret havde ligget opgravet om vinteren for at skørnes af frosten. Det var kvinder, som lavede jydepotterne, og de kaldtes pottepiger eller pottekoner.

Når leret var æltet og udtrådt til en flade på 1 à 2 tommers tykkelse, blev det skåret i stykker som dej og formet med hænderne. Derefter blev jydepotterne tørret, så blev de glattet med en sten, og til sidst blev de brændt.

Brændingen foregik i røghuset, som var en kule i jorden, der var dækket af græstørv, og dernede blev potterne sat lagvis mellem lyngtørv, der så blev stukket ild i. Men det blev ikke lueild, kun glødild, og røghuset var stadig fyldt med røg. Derfor blev lerpotterne sorte og ikke røde.

Man lavede gryder, pander, mælkefade, kaffekander, ølpotter, mælkekander, urtepotter, farvepotter, tallerkener m. m., og en dygtig pottepige kunne lave ca. 3.000 potter i løbet af en sommer.

Det gav god fortjeneste, og derfor fik de mange bejlere, selv om de ikke så så godt ud, thi dette håndværk var lige så meget værd som en stor medgift.

Jydepotteindustrien ophørte omkring 1850, og man mener, at det, som særlig var skyld deri, var, at fæstebønderne på den tid var blevet selvejere, og så tog interessen for landbruget overhånd.

Jydepotterne har ellers mange gode egenskaber. Maden svies ikke i dem, og de er udmærkede til at gemme svinefedt og al slags slagtemad i. De giver aldrig afsmag, selv om sagerne står aldrig så længe i dem. – Desuden er de fuldstændig uden fare for sundheden i modsætning til emaljerede, glasserede og fortinnede kar.

TÆKKEMÆND
Digt af bibliotekar Lauritz U. Christiansen

Æ tag wå aew,
o ny sku o.
I hiele daew
vild et flyed mæ stro.

De ku eth nøth
o ryww æ haew
o pröew o fløth
hwa æ folk måt taew.

Vi bue lidt tæt.
Ow annr ind vi
ku mærrk et ret;
men så flink wå di!

A såw da ow,
om en ors tij
sku di ha low
te o groww hing i!

Vi nabosmænd
her i æ by
håd da igjæn
fåt wo tag hiel ny.

Så villd vi samml
en stæj i læ
o brinnd de gamml
af æ stro o træ.

Vi tænd en boel.
Æ stro ku flamm.
Vi fik wo moel
af æ øll o dramm.

Æ bøen stiegt pølls
o bågt djæ brø.
Vi all ku følls.
De håd ingen nø.
Vi nabosmænd
– æ kuener mæj –
wå jænns igjæn:
De wå bedst mæ fræj!

De wå omkring
ve Sankte Hanns.
Vi oewn æ ring
for en hægs o lanns.

O øl vi dråk
som eth så tit:
Æ stro wå nok
nowwe stöwwe skidt!

I förre oer
stro liggr moskier,
hwa vi eth noer
o ku konstatier.

»ERINDRINGER« fortalt for slægt og venner.
Af. H. J. Weis, Sønderskov Teglværk

Min slægts historie kender jeg grumme lidt til. Mine forældre er født i Alslev ved Varde og levede der deres barneår og ungdomstid. Fars slægt hørte hjemme i Ribe. I »Weis's stue« i Ribe levede vor stamfader (f. 1719, død 1795), der var indvandret syd fra, og der findes i Ribe Domkirke en mindesten, som bærer hans navn – Anders eller Andreas – et navn, der fremdeles figurer i slægten.

Mine forældre boede i et lille jordløst hus i Alslev, som ligger der den dag i dag. Her blev min ældste bror, som døde 4 år gammel, og jeg født (22. september 1857). Årsdagen efter min fødsel rejste min mor til København for at uddanne sig til jordemoder. Min far var skrædder og syede både mands- og kvindeklæder. Da jeg for en del år siden en gang var på besøg hos P. Kr. Pedersen i Toftnæs, fortalte hans mor mig, at hun havde fået sin konfirmationskjole syet hos min far. Brevvekslingen, som den gang fandt sted mellem min far og min mor, har vi bevaret og er endnu i vor besiddelse – det er interessant læsning for os og kommende generationer. Det er morsomt at se, hvorledes far opmuntrer mor til at holde ud, at hun kan få sin eksamen. Det er jo deres eksistens, det gælder. De har lånt 80 daler af Hans Jepsen (hvis søn, P. Jepsen, nu bor ved Nørreport i Varde, og det var for dem en svimlende sum at tilbagebetale, hvis mor skulle »dumpe«. Far var jo godt nok håndværker, men det gav ingen stor timeløn. F. eks. for at sy en vest 36 øre, et par bukser 40 øre, en frakke 1 kr. 33 øre, så 80 rigsdaler (160 kr.) var en stor gæld at slæbe på, hvis det skulle mislykkes for mor – Videre skriver far om os drenge. Han fortæller, hvad min bror har sagt, han var omkring 3 år på dette tidspunkt. Jeg var endnu ikke fortrolig hverken med faders- eller modersmålet. Men han fortæller, at jeg kan gå »hvorhen det skal være« og at jeg har fået en tand.

Mor bestod eksamenen og fik ovenikøbet en udsat præmie. Der var glæde i det gamle hus i Alslev i August 1859. Mor var med skib fra København til Kolding. Og far gik imod hende fra Alslev til Kolding og tog imod hende. Og så fulgtes de ad hjem. Otto Pedersen (far til vognmand Jørgen Pedersen, Varde) kørte fragt fra Kolding til Varde og han tog mor op at køre en mils vej. Jeg kan tænke mig, at samtalen på vejen fra Kolding ad Alslev til har drejet sig om mors oplevelser under opholdet på fødselsstiftelsen, professoren, overfor hvem hun måtte ydmyge sig i den grad,

at hun ved en lejlighed måtte kysse hans hånd. Da far og jeg mange år efter var i København, interesserede han sig meget for at få fødselsstiftelsen at se. Far har naturligvis også fortalt hende om os børn og mor har sikkert glædet sig til at se sine drenge igen, således som kun en mor kan glæde sig.

Min mormor havde passet huset, mens mor var i København. Hun var enke og boede hos mine forældre til hun døde i 1888. Jeg husker bedst, hvorledes hun tog sig af mine yngre søskende, når far og mor var ude. Jeg husker også tydeligt, at når det var bedstemor, der kaldte på mig, når jeg var ude og lege, så havde det ikke hastværk. Hun kunne ikke skrive og dårligt nok læse, men hun kunne være både morsom og vittig. Jeg er opkaldt efter hendes mand, Jørgen, men jeg ved kun om ham, at han var en lille mand, hvorfor han gik under navnet »Lille Jørgen«, og at bedstemor, som også var lille af vækst, gav anledning til at far for spøg kaldte hende »Lille Jørgens lille Mæt«.

En af de gange, jeg så lærer Rølle, Henne, var, da han talte ved mormors kiste, og jeg har til denne dag bevaret første-indtrykket af denne velbegavede, noget ejendommelige mand. Han sagde ved nævnte lejlighed, at nu var den gamle kone blevet løsnet fra denne jord og groet stærkere fast foroven hos Gud, thi jo fastere vi er groet til jorden, des løsere foroven og omvendt. Bedstemors billede hører med til de bedste vægprydelser i såvel mit som mine søskendes hjem, og jeg håber, det må gå i arv til efterkommerne, hvad disse små noter her om hende også skulle bidrage til.

Min farfar har jeg kendt – han boede sine sidste leveår hos mine forældre – døde i Klinting og er ligesom bedstemor begravet på Henne kirkegård. Han sad de sidste år, jeg husker ikke hvor mange, med et dårligt ben, kunne ikke gå og led meget – og han klagede sig fra morgen til aften. Den gang var det ikke almindeligt at søge læge, endnu mindre at lade et ben amputere – Han syede nålepuder som han forærede væk, og i min drengetid så man mange af disse rundt om i hjemmene på egnen. Han var skræddersvend i Varde den gang, da Morten Jonassen stak ild på og Varde by brændte. Jeg kan huske, at far fortalte, at da han løb ud af det brændende hus, snupppede han pressejernet og lod en kanariefugl, der hang i et bur ved siden af, brænde inde. Morten Jonassen blev henrettet på en høj nord for Varde. Skolebørnene havde i den anledning fri, at de kunne overvære henrettelsen til skræk og advarsel. Kunstdrejer Madsens far har fortalt mig, at han som skoledreng var med ved denne lejlighed

Min farfar havde to sønner, nemlig foruden min far, der hed Kristian Andreasen, tillige sønnen Johannes Andreasen. Denne boede i Hunderup ved Bramminge, og jeg har mere end én gang været med min far og spadseret den ca. 6 mil lange vej fra Klinting til Hunderup. En gang lagde vi vejen over Esbjerg. Det var et årstid før banen blev åbnet. Min far forundrede sig meget over, at der i Esbjerg var bygget et hus i to etager (hvor nu Varde Banks afdeling har kontor). Der lever endnu i Hunderup i fædrenegården tre søskende, Niels og Karl, der ejer gården, og Kjerstine, som bestyrer husholdningen, alle over 70 år og ugifte. Min far og mor var nabobørn, har gået i skole sammen og blev konfirmeret sammen. Min mor har tjent forskellige steder, bl. a. i Næsbjerg, og det var for hende et yndet emne at dvæle ved sine oplevelser fra denne tid. Der var i dette hjem tre, der hed Kjesten. Der var »Gammel Kjesten«, »Met Kjesten« og »Lille Kjesten«. Min mor var »Met Kjesten«. »Lille Kjesten« blev gift med Laurids Kræsen, hvis søn lever i Varde.

Min far lærte sit håndværk hos sin far, men tjente et års tid på Sneumgård. Man fangede så mange ål i Sneum å, at tjenestefolkene på Sneumgård betingede sig ikke at spise ål mere end to gange daglig. Den gang var der ikke noget, der hed at eksportere fisk eller lignende. Skal man nu om dage delikateres sig med ål, tør man næsten ikke spise sig mæt. Mens talen er om billige fisk, kan jeg ikke dy mig for at fortælle, at de bedste sild, jeg mindes at have spist, blev samlet op på vor nabo, Søren Fiddes agre. Man hentede den gang – 1868-69 – sild ved Nymindegab i læssevis til at strø ud på marken som gødning. Hvad man gav for et læs, erindrer jeg ikke, men det har næppe været ret meget, jeg antager et par kroner.

Jeg ved ikke af, at min far har tjent andre steder. Han var soldat i slutningen af treårskrigen, fik også senere veterangaven, selv om den kom lidt sent. Der blev søgt under navnet Kr. Wejs, men slægtsnavnet Wejs, som vi søskende nu bærer, var ikke fars døbenavn, og de tre ældste af os søskende bærer fars fornavn som stamnavn og hedder derfor Kristiansen Wejs.

Mine forældre flyttede til Klinting i Henne sogn 1859, hvor min mor blev distriktsjordemor og virkede som sådan i over 40 år. Distriktet var meget udstrakt og i hvert fald i de første tyve år blev hun i reglen afhentet i en fast vogn. Der var mangen drøj tørn for hende. Afsted i mørk nat – i snevejr – osv., og dog ved jeg bestemt, at der kun en gang er væltet med hende. Vognlygter eller andre lygter var en ukendt luksus – tag til

sammenligning vor tid. Der holder netop uden for mine vinduer en skærslibervogn, som er forsynet med »katteøjne«.

Min første barndom i jordemoderboligen formede sig som andre børns på landet. Min ældste bror døde, og jeg var nu den ældste. Jeg legede med min 3½ år yngre søster, Kjerstine, og husker bl. a. den dag i dag, at vi to var enige om at narre vor noget yngre søster, Andrea, til at sove til middag, for ikke at have hende at bøvle med i middagsstunden, hvad vi begge fortrød, da hun kort efter døde af strubehoste. En anden søster, Ingeborg, døde også som barn, ca. 1 år gammel, så aldersforskellen mellem mig og den ældste af mine nulevende brødre er så stor, at jeg aldrig har leget med ham. Mine bedste legekammerater var Jørgen (o æ mark) og Kræsten Blisbjerg, som begge er døde. Jørgen blev sømand og druknede under Englandskysten, hans fotografi findes i mit gamle album, Kræsten levede i Hoddeskov og døde for ca. 15 år siden. Hans søn, I. K. Hennelund, er sognerådsformand i Ansager. Så var der Kræ Smeds Niels Peder, som i mange år boede i Øse sogn, men døde i Ansager. Nicolaj, som bor her i Øse og har været mælkekusk i mange år, hørte også til vore nærmeste naboer, og vi var meget sammen. Nikolaj, som var den yngste, udnyttede vi i vore lege – det er nemlig af gammel dato, at de mere kloge narrer de mindre kloge. Jeg måtte tidligt i gang med bogstaverne og hvad dermed følger. Det var et skår i min frihed og den glæde, det er at have sin frihed uindskrænket. Mor hersede med mig ved enhver lejlighed, og jeg ved bestemt, at det gik meget trægt. Mor sagde en aften til far – jeg skulle vist ikke have hørt det – »a trour aldrig, den dreng foer lær o løs'«. Jeg tænkte, skidt med det, når man ellers kunne knibe sig igennem.

Jeg må her fortælle, hvad jeg oplevede mange år efter ved en grundlovsfest i Nr. Nebel, hvor daværende minister Anders Nielsen og grosserer Stilling Andersen, København, talte, og jeg skulle læse op. Min far var med, og jeg tager ikke fejl, når jeg siger, at han var noget betænkelig. Han havde aldrig set mig på en talestol. Da jeg havde læst, sagde han: De kom li'godt ett te o pas faa di Muer!

Jeg kom i skole i sommeren 1864, så jeg tør sige, at jeg har været med i 64. Vi var tre drenge, hvoraf Jens Jørgen (Søren Fiddes søn) var den ene. Han var småt begavet, jeg antager, at han den gang var 9 a 10 år, og han blev 16–17 år, før han blev konfirmeret. Men han var godmodig og flink imod os, der var mindre. Den tredje dreng erindrer jeg ikke. Når nogen spurgte, hvor jeg sad i skolen, skal jeg have svaret, at jeg sad

tredje øverst, men selv husker jeg det ikke; det er mor, der var en ivrig samler på børnenes vitser, der har fortalt det. Hun fortalte flere, som jeg endnu erindrer. Min yngre bror, Niels Ingvard, kom for skade engang at sætte bolden ind i spejl, så det revnede i mange stykker, men svarede herpå: Ne–j, den bløv baae sprækket! Mor, der aldrig havde hørt et eneste pædagogisk foredrag, havde en egen evne til at få os til at makke ret. Jeg husker bedst eksempler fra mine yngre brødres tid, om hvordan hun »beluskede« dem. Der var en vending, hun ofte brugte: Det blyuer nok dej ,vi ska stuel o i dau! Min far, som hørte den slags, vendte skråen et par gange og sagde: Hm – at du gider. Mor lærte os vor aftenbøn, der lød: O, gode Gud, vi takker dig, en kærlig mor gav du mig, en god og trofast far, jeg kender ikke livets vej, men deres råd og lærdom ej på vejen mig forlader! Og til slut fadervor. Når mor ikke var hjemme, snød vi lidt, jeg bildte bedstemor ind, at »jeg havde løst en ve mæ sjel«. Min yngste bror, Johan, har nok fundet sig besværet ved den meget sovekammer-kristendom. Jeg ved, at han en aften sagde til Oluf, som er to år ældre: »No er a snaar færdig, a mangler baae lig æ fadervor«.

Pryglesystemet sad i højsædet hos opdrageren i min drengetid. Min fader havde nok læst, at hvo, som elsker sin søn, tugter ham tidlig. Men der står dog vist ingen steder, at han skal tugtes både tidlig og silde. At jeg den gang syntes, at det var for meget, er vel ikke så underligt, men selv nu efter så mange års forløb er jeg klar over, at jeg har fået prygl temmelig uforskyldt flere gange. Min far forlod da også senere pryglesystemet, jeg ved nemlig ikke af, at mine yngste brødre har fået klø, og der var dog fire. At systemet ikke virker forbedrende, ser jeg et bevis på i den omstændighed, at jeg ikke har været et hak bedre end mine yngre brødre, ja, jeg har måttet høre af dem, at det var knapt nok, at jeg kunne måle mig med dem i henseende til skikkelighed. Jeg fraråder al korporlig revselse af børn, i hvert fald, når de er over 4–5 år. Derimod er jeg tilhænger af en pryglelov overfor bøller, der forulemper børn, kvinder og sagesløse. Der er intet, hverken fængsel eller andet, der frygtes i sådan grad som legemlige lidelser. Jeg læser netop i avisen, at en maskeret mand er trængt ind hos et par gamle folk, hvor manden var døv, og hvor konen blev tvunget til at udlevere nøglerne til deres gemmer, hvor så røveren forsynede sig med, hvad han havde lyst til. En sådan karl ville jeg dømme til prygl et par gange om ugen i 5–6 måneder. Jeg har den formodning, der grænser til vished, at det ville betage ham og ligesindede lysten til at begå den slags ting. Jeg er også tilbøjelig til at tro, at de detaille-

rede oplysninger, der gives i dagspressen om den slags ting og andre endnu mere graverende forbrydelser, langt fra er med til at højne moralen. Men prygl i opdragelsens tjeneste betragter jeg som sagt nærmest som en falliterklæring for vedkommende opdrager selv.

Den første lærer, jeg havde, var gamle Sørensen i Lønne, der gik til Klinting skole – ca. 1 mil – 3 a 4 dage i hver uge. J. Sørensen var en særpræget mand, en original, ud over det almindelige. Jeg har tjent hos denne mærkelige mand, så hvad bekendtskabet angår, har jeg betingelser for at kunne skildre ham bedre end de fleste andre, der kun lærte ham at kende på afstand. Jeg vil straks bemærke, at han var vellidt, og selv om man til tider fandt hans væremåde lidt aparte, skabte dette ham ingenlunde uvenner. Det var blandt andet hans lidenskab at købe alt muligt gammelt ragelse på auktioner. I foråret 1869, da jeg kom til at tjene hos ham, havde han købt et parti cikorie (tut), og det bar svinetønderne vidne om i lange tider. Han ville gerne handle med skolebørnene. De store drenge i Klinting skole slog ikke så sjældent en handel af med ham. Hans klædedragt var også noget for sig, jeg har f. eks. aldrig set ham med anden hovedbeklædning end en høj hat, og det både søgn og hellig. Han var venlig imod os børn i skolen, men det kunne jo hænde, at tampen kom frem. Der var to af den slag i Klinting skole, en tyk og en tynd. Vi diskuterede ofte, hvad der var værst – enten at få af den tykke eller den tynde. Jeg var mest bange for den tynde – det blev nu min erfaring på dette område. Han var ikke let at beregne, når han blev hidsig. Jeg var jo vant til hjemmefra at modtagne kløene bag fra, men Sørensen slog, hvor det kunne træffe sig. Jeg fik en dag et rap over hovedet, så det sved og en blårød stribe stog tegnet på min kind. Jeg husker også, hvorfor jeg fik det rap. Jeg havde klistret noget silkepapir på mine øjenlåg og sad så og blinkede til pigerne, der sad ved den modsatte side af bordet – vi sad nemlig ved lange borde på løse bænke. Vi havde ikke på den tid skrå skoleborde i Klinting skole. Sørensen var udmærket til at prente. Vi kunne let få ham til at prente navn i vore bøger. Det var almindeligt for 60–65 år siden, at man anbragte et vers på låget af en ligkiste. Og til dette var den Lønne degn selskreven. Først prentede han den afdødes navn og lavede så et vers, der blev sømmet på låget, læst højt inden liget blev »teslaun«. Jeg har været med, hvor min mor læste, og der er bleven grædt meget ved disse oplæsninger. Der er forøvrigt ingen grund til for os nutidsmennesker at smile ad denne gamle skik, selv om den forekommer os lidt underlig.

Man vil kunne skønne, at nogen god lærer var Sørensen ikke. Det skal dog nævnes, at han lærte de store elever at skrive pænt.

Kristian Johnsen, Lønnestak, var vinterlærer i Klinting skole, og han var min lærer i de første vintre i min skoletid. Jeg ved ikke, om jeg lærte noget af ham, men han var en oplyst og vakker bandekarl. Han skrev godt og gjorde sig megen umage, når han skrev vore navne ind i vore bøger. I hans tid havde vi en selskabelig sammenkomst i skolen, noget, der blev kaldt »skoleopdrikken«. 2–3 drenge, hvor også jeg har været med, blev sendt til købmanden efter drikkevarer, fortrinsvis mjød, også en flaske vin og en halv flaske rom – læreren og spillemanden skulle jo have en punch eller to. Programmet ved en sådan fest var både kort og klart: Dans og drik.

Vi begyndte at danse kl. 10–11 om formiddagen og skulle hjem til aften. Festen afholdtes i april måned. En dejlig dag! Hvor vi glædede os til disse fester. Den gang havde vi jo hverken udflugter eller juletræsfester eller juletræ rundt om i så godt som hvert eneste hjem.

Medens jeg var hjemme, var jeg hver sommer med min mor ude at lave ost. Det var skik, at jordemoderen lavede ost forskellige steder i sognet. F. eks. i Henneberg hos Chr. Tofts, i Stausø hos Lars Rotbøll, i Fidde hos Kr. Paulsen, i Houstrup hos P. Haahrs, i Lønnehede hos Ole Madsen, i Lønnestak hos Søren Hansen, i Lønneby hos Asser Bøjs. Jeg måtte rundt til bønderne og bede dem komme med lidt mælk til ost, hvortil de var meget villige.

Den gamle Sørensen fik så længere frem i tiden en hjælpelærer. Den første var en udmærket mand, seminarist H. P. Hansen. Han hørte til en ganske anden type af lærere. Vi fik lært at fortælle. Al udenadslæsning blev sat i baggrunden. Disciplinen blev en anden. Jeg tænker, at jeg kan få mine læsere til at tro, at jeg hørte til de værste spilopmagere, men Hansen kunne få os til at være opmærksomme og rolige – uden anvendelse af hverken den tykke eller tynde tamp. Jeg holdt meget af ham og ville nødig gøre ham imod. Ja, den dag i dag kan jeg føle mig draget imod ham. Hansen levede sine sidste dage i Gram, han er død for 10–12 år siden. Han måtte flytte over grænsen for at få embede; han havde »rettet« en smule ved sit eksamensbevis, hvilket afskar ham fra at få embede her i landet. Men ikke destomindre blev han i Gram både en dygtig og anset lærer.

I min sidste skoletid havde jeg Vilhelm Jørgensen, der ligeledes var vikar for Sørensen, som lærer. Han var et godt menneske, men satte ikke

noget stærkere præg på sine elever. Han sang og spillede godt, blev senere lærer i Oksby (Blåvand), hvor han forøvrigt blev foretrukket for selve J. C. Christensen, der som ung lærer dengang søgte dette embede. Jørgensen er død for nogle år siden.

Fra min skoletid erindrer jeg endvidere den store begivenhed det var, når præsten kom i skolen. Den første præst, jeg husker, var pastor Riis, som i reglen medførte paraply. Der var stor andagt i skolen, når præsten var til stede. Gamle Sørensen sagde så »jeg«, medens han i det daglige altid sagde »a«.

Jeg har været med min moder i præstegården. Hun var nemlig godt anskrevet hos »Madammen«, som man den gang kaldte præstefruen. Efter pastor Riis kom pastor Milche, hos hvem jeg blev konfirmeret (7. april 1872). Af mine præstekammerater er nogle få endnu i live, således Søren Fiddes Stine, uagtet hun den gang var meget svagelig og måtte køres til præsten næsten hver gang. For os drenge, Søren, Jørgen og jeg, blev der derved ofte lejlighed til at komme op at age med. Vi sad på en sædfjæl, som var ca. en halv alen for kort og derfor stadig gled ned i vognbunden, snart til den ene og snart til den anden side, hvilket naturligvis gav anledning til megen morskab. Lidt adspredelse var jo ingen skade til. Vi havde jo en lille mil til præstegården og Søren Fidde kørte med stude, hvoraf den ene endog var 15 år gammel, så tiden kunne jo nok blive lidt lang.

Ud at tjene kom jeg første gang i 1867, i Nr. Nebel hos Niels Bolkjær (Lars Bolkjærs far). Jeg havde det godt hos Niels og Maren og var der i to somre. Jeg fik 4 rigsdaler i løn det første år. Jeg længtes ofte efter mit hjem. Det var en stor opmuntring for mig, når far syede for lærer Sørensen i Nr. Nebel. Jeg kunne da se ham sidde i skolen og sy. Den dag, han var færdig og skulle hjemad, vinkede han til mig. – Jeg gik nordenom og græd. Af de mange gange, der er blevet vinket til mig, står ingen med så stærkt et indtryk præget i min erindring som denne. Og derfor gribes jeg ofte af afskedsscener, man bliver vidne til, når man rejser – at se en mor stå med sit lommetørklæde, med ansigtet rynket til smil, men med tårer i øjnene, vinke farvel.

Jeg har aldrig, som så mange af mine jævnaldrende, ligget i marken eller på heden med kreaturer eller får. Hos Niels Bolkjær havde vi fire køer og to små kørestude. Jeg opnåede aldrig at komme til at tjene, hvor man havde heste, og ville dog så inderlig gerne køre. Men længere hen formede livet sig således for mig, at jeg fik min lyst til at køre med heste tilfredsstillet. Året 1868 var et meget tørt år. Rugen var »skænd« langs

landevejen – der, hvor nu en sammenbygget husrække og møllen ligger. Der fandtes den gang ved landevejen af bygninger kun kroen, doktorboligen og jomfruerne Nielsens hus (hvor nu lærer Andersens enke bor).

Jeg oplevede jo meget i min tjenestetid i Nr. Nebel, men særlig én begivenhed har brændt sig dybt ind i min erindring. Den kom til at stå i min bevidsthed som noget af en forbrydelse, og i mange år led jeg af samvittighedsnag.

Præstens ænder havde fået den vane at gå op på Niels Bolkjærs bygagre, og jeg fik den opgave at passe på, når de kom, og jage dem bort. En middagsstund kom en 8–9 stykker og jeg efter dem med en pisk. At pisken blev brugt, blev der syn for, idet en af ænderne pludselig væltede omkuld med bugen i vejret, gav nogle korte, raske spjæt med benene i vejret og ét meget langsomt, hvorefter den til min store forskrækkelse lå hen som død. Nu gjorde jeg det, som jeg led for i mange år, både vågen og i søvne – jeg begravede anden i et dige og tav dermed. Jeg drømte om anden, at den var blevet levende – Og helt glad var jeg ikke selv flere år efter, når jeg kom til at tænke på denne tildragelse. Havde jeg dog blot fortalt det, som det var gået mig! Jeg opdagede i en tidlig alder, at en dårlig samvittighed kan være tung at slæbe på.

Han fik i disse tider en »opskiverkage« – også jeg fik min – en stor, rund kage, som jeg knapt kunne bære hjem til Klinting.

1869 kom jeg til at tjene hos den tidligere omtalte lærer Sørensen i Lønne – en mærkelig plads. Der var fire køer, som regelmæssigt kom ud den 1. april, samt to islandske heste. Små og lådne var de, nok en slags heste, men ikke rigtige heste, og jeg satte dem derfor i rang med stude. Der var endvidere duer i snesevis, hvad stråtaget bar vidnesbyrd om. Jeg havde det godt, fik en god kost og havde et godt kammer, hvor jeg kunne høre duernes kurren om morgenen – længe før jeg brød mig om det. Ja, endnu 62 år efter dukker mindet om denne tid frem i min erindring, når jeg hører duer kurre . . .

Sørensen fik hver morgen en brændevinspunch, som han sødede med sirup, men aldrig så jeg ham drikke mer end til måde. Han huggede navn på mindestene, og der findes endnu mindestene på Nr. Nebel og den gamle kirkegård i Lønne, som er tilhuggede af Sørensen.

Min næste plads blev hos Laust Høj, eller rettere Margrethe Høj, som ejede gården og blev gift med Laust. Der var jeg i 4–5 somre og havde det i alle måder godt. Vi fik bedre kost, end jeg var vant til. Margrethe døde efter et års forløb – efter en fødsel. Hun fødte en søn, og denne er

Chr. Høj, Kolle. Her hos Laust lærte jeg mine gode venner at kende, Niels og Marinus Høj, disse brave og uegennyttige mennesker. Når Laust og jeg kørte i engen, var jeg altid kusk, men kedeligt nok, vi kørte kun med stude. Laust var og blev en betydelig mand – han blev sognefoged i Lønne og senere sognerådsformand i Lunde. Sine sidste år levede han i Lønborg, hvor han havde overtaget fædrenegården, der nu er i sønnen, Sørens besiddelse. Laust var gift to gange, og havde flere børn, som alle hører til mine gode kendinge. Hans anden hustru var enke efter Søren Gaf og havde to sønner, Hartvig, der blev købmand i Nr. Nebel, og Kristian, gårdejer i Lønborg.

– – –

Dette var min sidste plads – min bror, Niels blev min efterfølger hos Laust. Jeg var nu konfirmeret og skulle jo lære noget – et håndværk. Jeg ville helst have været smed – jeg syntes, det var så morsomt at stå i smedjen og se Kræn Smed smede. Men min far var jo skrædder, og det mentes derfor mest naturligt, at jeg også blev skrædder – jeg selv var på det nærmeste ligeglad. Førnævnte lærer Hansen ytrede noget om, at jeg burde læse til seminarist, men for det første var der ingen midler dertil, og det var desuden ret ualmindeligt, at småfolks børn prøvede på at komme den vej frem. Og blev jeg skrædder, kunne jeg blive hjemme, jeg havde nemlig tilbøjelighed til at længes hjem. Men når jeg har tænkt på denne læretid – at tænke sig for en rask og livlig dreng at blive sat på skrædderbordet kl. 7–8 om morgenen og så blive der til klokken 12 om natten, dag efter dag. – Jeg blev naturligvis aldrig andet end dreng hos min far, blev vel heller ikke nogen dygtig svend, men blev dog antaget hos den brave Terkel Kristensen i Skyhede, et sjældent godt og ideelt hjem. Vi knyttede et venskab, der varede for livet.

Mens jeg endnu var hjemme, blev jeg medlem af skytteforeningen, og jeg var nogenlunde til at skyde. Vi havde geværeksercits under ledelse af Søren Sørensen, der senere blev folketingsmand. Jeg husker, at J. K. Hansen (som senere blev gift med min søster) og jeg gjorde os bemærket ved vort geværgreb. Da jeg senere blev soldat, kom det mig tilgode, jeg var straks foran de andre i min trop, og de, der har været soldat, véd, hvad det betyder at få betegnelsen »flink«. Jeg har været med til forskellige skyttefester, for ikke at tale om skydegilder i fastelavnen. I flere år var vi til skydning i Møllehuset – vi var et lille konsortium, Niels og Marius Høj og mig, som i reglen snuppede de fleste af gevinsterne. Der blev skudt hagl efter bevægelig skive. Disse skydegilde kunne være for-

nøjelige – så vidt jeg ved, har jeg nu kun en enkelt af de mange gevinster fra den tid i behold – den grønne sukkerskål! Jo, messing-kaffekanden er også en gevinst fra disse og vundet på mit nummer, men det var min far, der skød den ind.

Uagtet jeg var under streng kontrol, havde jeg naturligvis mange oplevelser i perioden fra mit 15. til mit 20. år. Jeg var med til mange julegilder og andre for unge arrangerede baller. Min søster og jeg fulgtes ad. Der var karleballer, hvor jeg havde Kjerstine med, og var det pigebal, inviterede hun mig. Hvor der ikke var søskende, var det reglen, at karl og pige samme sted tog hinanden gensidig med. Men det kunne jo hænde, at en karl eller pige kunne gå uden for denne faste regel og dette gav anledning til – hvad antagelig også villle ske i vore dage – at man hviskede om, »at det nok ska væ gue mæ dem«.

Min far var aldrig kneben med penge, når vi skulle med enten her eller der. Og det var ham, der måtte punge ud, enten det var karle- eller pigeballer.

Der er i vor tid så megen kritik over, hvad ungdommen er med til, men lad os mindes, hvad vi ældre har været med til i vor ungdom. Ja, der var måske ikke dans så ofte som nu om dage, men sandheden tro må jeg indrømme, at selv om der måske danses for meget i vor tid, ønsker jeg ikke, at man skulle vende tilbage til hine tiders form for dans. Jeg for min del var med til en snes julegilder, hvor vi drak tæt og dansede til den klare dag uden afbrydelse, ud over, at der blev budt fedt og brød rundt i stuen – vi dansede jo i stuen, den være sig stor eller lille – og så ind til kaffe med én eller flere »sorte«! Jeg var så ung, at jeg ikke drak punch, men rigtige karle, og dem var der mange af, de drak, og de, der tålte mest, skabte respekt om sin person. Ikke blot blandt karlene – pigerne kunne hånligt tale om, at den og den tålte ingenting. De sagde det måske ikke rent ud, men de mente, at det dog var en ussel karl. Ballerne på den tid formede sig lidt anderledes end de private julegilder. Jeg har været med til flere, men skal indskrænke mig til at fortælle om et enkelt bal omkring 1875. Det blev holdt i fastelavnen i Tebelgård, hos Mourids Nielsen, en søstersøn af Stinne Møller i Letbæk, og var bestilt en tid forud. Der var truffet bestemt aftale med hensyn til tiden, da der skulle begyndes – men ikke, når der skulle sluttes – og om, hvad der skulle spises og drikkes. Man traf bl. a. aftale om, »om æ flask sku vær i æ stou« – jeg husker dog ikke, hvad der var tilfældet med »æ flask« ved denne lejlighed, men jeg erindrer ting fra dette bal, som kunne tyde på, at den har været der.

Ballet kostede 16 mark pr. par (5 kr. 33 øre) foruden spillemandspenge. Vi begyndte straks at danse, så snart vi var kommen, fastelavnssøndag om eftermiddagen kl. 2, og fortsatte igennem til det blev fastelavnsmandag. Så vaskede man sig – det kunne nok tiltrænges at få støvet skyllet af sig – det var jo ikke bonet dansegulv, men et sandstrøet gulv, der måske nok blev fejet et par gang i døgnets forløb. – Et par af pigerne mødte ved denne lejlighed – hvad forøvrigt var temmelig ualmindeligt – i lyse kjoler. Da dagen brød frem på morgenstunden, måtte de skifte kjoler – hen over lænden var de lyse kjoler blevet fuldkommen sorte af de dansende kavalerers hænder. Efter denne time i hygiejne, tog man fat med fornyet kraft, og jeg husker tydeligt, at min søster og jeg ikke nåede hjem før i mørkningen mandag aften. Uagtet vi var ret unge, blev der ikke sagt et ord om, at det havde varet for længe – vi havde været borte i 28 timer uden spor af kontrol. Var det bedre end nu om dage? Der var intet, der tog sigte på højnelse af ungdommen – alt dette lå udelukkende i hjemmenes hånd. Så vidt jeg husker, var det min søsters første bal – hun fik ikke danset ret meget, hun var så ung – og så var der så mange andre ting, hun var bedre til – Jeg havde fået pålæg om at danse med den og den, men jeg skal indrømme, at jeg kunne have været mere ridderlig, end jeg var. Jeg havde det ikke som min søster med hensyn til at danse – havde jeg været lige så dygtig og flittig til nyttige ting som til at danse, ville jeg have drevet det til noget stort her i verden. Men tænke sig, at der sad unge piger i over 24 timer, som næsten aldrig blev budt op til dans – den moderne dans har den fordel, at nu kan alle komme med, når de gider flytte benene, og endelig har pigerne deres chance, når damerne »får ordet«, hvilket man ikke kendte i den tid. Det var forøvrigt også betegnende, at når vi ved kaffebordet sang en sang – »Velkommen lærkelil«, »Jeg er en simpel bondemand« m. fl. – så var det kun karlene, der sang. Kvinderne havde ikke noget at skulle have sagt udenfor hjemmet.

Der var én dag i året, som ikke forløb upåagtet, og det var søndagen efter store bededag (æ hælle freje) – da var der dans i Nymindegab Kro. Hertil stævnede en hel del af egnens ungdom og det gik med dans fra om eftermiddagen og hele natten, ja, ofte det meste af næste dag med. Jeg har set fiskere danse i deres underbukser – det var hen på morgenstunden – de havde nok været hjemme i bådene og kom igen i deres luftige påklædning. Beværtningen var baseret på vin og punch, der var igen, der forlangte kaffe. Der var stuvende fuldt af mennesker i dansestuen, en fire fags stue, som den gang ansås for et stort danselokale. Spille-

mændene sad i et hjørne – en harmonika og en violin. De 3–4 tællelys blafrede af luftstrømninger, der opstod, når der rigtig blev drejet om »te æ forkert sie« og de lange skørte svingede. Ja, suset kunne undertiden blive så stærkt, at et af disse dryppende tællelys gik ud (De dryppede ustandseligt disse lanterner, og der var flere, som ikke gik »pletfrie« hjem). Spillemændene havde ingen brug for lys – de spillede uden noder, men slog altid takten med foden. Det hele gik ellers udmærket – selv om der var myldrende fuldt, fandt man nemt den, man ville danse med og så slap man ikke igen – der kunne danses 10–15 gange i træk med den samme dame – man brugte ikke at »klappe op«, hvad der også efter min mening er en uskik. Det kan være udtryk for en øjeblikkelig begejstring, men bliver for let blot en vane.

Julen i hjemmene var den gang, som nu, en stor højtid. Og selv om der er sket store fremskridt på så mange områder, kan det tænkes, at denne højtid var mindst lige så stor i gamle dage som nu. Grundtvig siger jo bl. a. »Mens som barn på landet jeg var hjemme, julemorgen var mit himmerig« – Det var ikke almindeligt, at der arbejdedes i juleugen ud over det strengt nødvendige. Hver havde sin bestemte aften til julegilde, som stod fast fra år til år, så man kom ikke i konflikt med sine naboer af den grund. Vort julegilde var juledags aften. Fader og jeg var denne dag altid i Lønne kirke, hvor der altid var første-tjeneste denne dag. Et år lige før jul havde nogle naboer i Klinting undfanget den idé at købe en sæk hvedemel i fællesskab og dele den. Man kunne derved spare et par øre pr. pund. De afsluttende forhandlinger denne sag betræffende fandt sted i mit hjem. Naboerne kom – 6–7 mand i alt – ingen kvinder – for at tage bestemmelse. I forvejen var der indhentet tilbud og prøver fra 2–3 købmænd. Man så og man lugtede til melet. Det var den aften, at Kristen Smed, der har boet i Haltrup (både han og hans kone ligger begravet på Økse kirkegård), stak sin næse så dybt i melprøverne, at han fik en lille hvid plet på næsetippen, som han sad med hele aftenen til stor moro for min søster og mig. Han var ellers langt fra en af dem, der skulle have sin næse i alting. Mødet resulterede i, at man der i Klinting by – Året 1870–71 – bestemte sig til at købe en sæk hvedemel i fællesskab. Når man skulle have købmandssager, var det på den tid jo ikke så mange ting. »Kaffesager« dækkedes i reglen af 1 pd. kaffe, 1 pd. cikorie og 1 pd. kandis (brunt sukker), brændevin var en forholdsvis stor artikel og det måtte nødig slippe op. I mit hjem havde vi et »anker«, og jeg har flere gange set far løfte og svinge ankeret for at undersøge, om det snart var tomt.

Det skulle med én af vore kørende naboer, når det skulle hen og fyldes. Levefoden var en helt anden end nu om dage. Vi spiste megen fisk, købte i reglen et helt læs, oftest hvilling, samt en snes torsk, som blev tørret. Mor fik ofte »et måltid fisk« foræret, når hun var ude. Far sagde ofte til os børn: Spis dog noget fisk, børn, og sid ikke der og hug alle de kartofler i jer. Når vi kom fra skole og ikke havde været hjemme til middag, stod der gerne en portion opstuvet fisk med kartofler til os. Jeg blev efterhånden fuldstændig led ved denne ensformige kost. Mens jeg var hjemme og lærte håndværket, skulle Kjerstine og jeg føre et slags tilsyn med vore yngre søskende, som nu begyndte at gå i skole. Jeg tog mig meget faderligt af dem, især af Niels. Jeg havde svært ved at få ham til at læse, prøvede både med det onde og det gode, mest det onde – Resultatet blev at jeg snart blev sat fra bestillingen som opdrager. Mine yngre søskende var fire drenge. Vi sagde altid »de store drenge« – det var Niels og Andreas – og »de små drenge« – det var Oluf og Johan. Jeg husker Johan tydeligt fra den tid, da jeg skulle skære hans flæsk i stykker, hvordan jeg narrede ham til at se ud af vinduet, mens jeg huggede et bid af hans flæsk. Når jeg overhovedet skulle narre ham, var det heldigt at benytte tiden den gang, senere hen i livet blev det betydeligt vanskeligere. Johan var bedstemors kæledægge. Vi har endnu det billede, hvor hun sidder med Johan på skødet – det samme, jeg før har omtalt. Medens Johan var soldat, fik han bedstemors billede forstørret i København og selv gled han ud. Jeg erindrer Johan tydeligt fra en bestemt begivenhed, hvor han viste mig en stor deltagelse, som jeg meget påskønnede. Jeg havde været i Nr. Nebel hos lægen og fået en tand trukket ud, og da jeg hjemme fortalte om operationens forløb, græd Johan. Af denne lille oplevelse fik jeg erfaring for, hvad venlig deltagelse kan betyde.

Der var i min ungdom krammarked i Varde – midsommer- og mikkelsmarked. Det var en begivenhed af rang for omegnens ungdom. Her skulle alle med, her var noget at se og opleve. På torvet stod flere rækker telte, vinkelret på Vestergade – fortrinsvis kagetelte, hvis indhold stadigvæk var eftertragtet. Der var store honningkager og 5-øres kager, som den gang kun kostede 5 øre, fine hjerter med vers på. Jeg har set, hvorledes man ofte valgte efter versets beskaffenhed – helst et, der handlede om kærlighed, hvor hjerte rimede på smerte. F. eks.: »Tænk på din ven i fryd foruden smerte, husk, han for evigt har skænket dig sit hjerte«. Jeppe Aakjær ville sikkert have fået kvalme, hvis han havde set disse vers. Foruden bagere var der naturligvis også andre, der mødte frem med deres

telte, buntmagere, skomagere, træskomagere, sadelmagere o. fl. Isenkræmmere var også stærkt repræsenteret. Jeg husker bl. a. trompeterne – der var en støj og larm, falske og skrigende toner, men en ægte gammel markedsstemning – drengene blæste i trompeterne op ad gade og ned ad stræde.

Dansen var dog hovedfornøjelsen ved disse markeder. Der var dans 6–7 steder en sådan markedsdag i Varde – rundt om i de forskellige beværtninger. Man søgte derhen, hvor de fleste kendinge var at træffe. Fra Henne–Lønne, hvor jeg havde de fleste bekendte, søgte man til Jens Skomagers i Vestergade (nu Hotel Vestjylland). Fra Øse samledes man fortrinsvis hos »Ole o æ torr«, (hvor nu Vareindkøbsforeningens manufakturafdeling ligger).

Hvad der nu ville vække opsigt, var de spadsereture, man tog med hinanden under armen, karle og piger, 8–10 i række. Første gang, jeg var med, kørte jeg med Hans Haahr i Houstrup. Vi tog hjemme fra længe før dag og kom til Varde endnu inden byens borgere i almindelighed var stået op. Men værtshusholderne var parat til at tage imod os. For dem var det jo en stor dag. Hver karl var jo forsynet med penge til hele dagen. Der var anbragt lange borde, ved hvilke en kone stod og skænkede. Var bordet meget langt, stod der gerne to koner og langede punche til karlene og vin til pigerne. Om aftenen, når det var mørkt og man skulle hjemad, rykkede køretøj efter køretøj ud – ingen førte lygter – med en kusk, om hvem man med et skånsomt udtryk nok kunne sige, at han var »påvirket«. Og for fuld fart gik det ud i den mørke nat – Kapkørsel og omkørsler hørte til programmet – rask skulle man af sted – for det gjaldt om at komme først til kroen, hvor der skulle gøres ophold. Jeg har været med til at gøre ophold i Snorom Kro i flere timer – der var nemlig også dans. Hvad der interesserede os store drenge meget, var, når der blev slagsmål. Og det var ikke noget rigtigt mikkelsmarked, hvis der ikke havde været slagsmål.

Således så ungdommens udflugter ud for 50–60 år siden. Jeg siger: Lad vor tids ungdom meget hellere »storke« et par timer i forsamlingshuset frem for at være med til en markedsfærd, som vi ældre har oplevet.

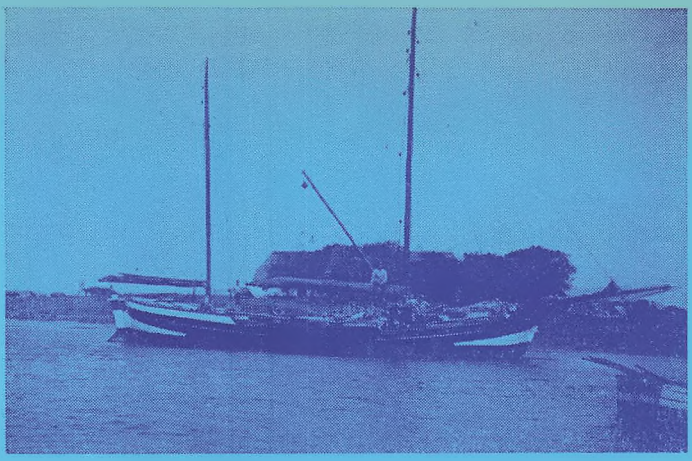

INDHOLD:

Omkring torvet i Varde – af fhv. statsminister Erik Eriksen .. 9
Vestjyderne og naturen –
af overlærer J. Hedegaard Christensen, Skjern 14
Varde toldsted – af toldforvalter Søren Berthelsen, Varde 19
En dramatisk jordemoderhentning i Ribe –
af husmand og lærer Vagn Madsen 26
En oplevelse i ungdommen –
af fhv. lærer O. Myrthue Hansen 29
Ambe 19-239 – Kriminalstudie af Ludvig Murtfeldt 33
Drengeliv i årene omkring 1920–25 i Varde –
af fhv. stadsskoleinspektør V. Agerschou 39
Møde med Jørgen Bukdahl –
af forfatteren Ulf Gudmundsen, Fanø 42
Korte træk fra en vestjydes liv –
af dansk-sydafrikaneren N. Thuesen, Illebølle 47
Vestjyder i fest og sorg –
af fhv. landpost Hans Peter Hansen 54
Skibsvrag ved Skallingen og Blåvand –
af strandfoged Hans C. Jensen 60
Sidste store sejlskib på Varde Å –
af Henrik Poulsen, Esbjerg 63
Klip fra en gammel scrapbog 64
Tækkemænd – af bibliotekar Lauritz U. Christiansen 74
»Erindringer« fortalt for slægt og venner – af H. J. Weis 76

RECHTER BOGTRYK/OFFSET